

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.20.22>

Volume 8/4

2024 p. 375-410

SOĞUK SAVAŞ-NÜKLEER SİLAH ÖRÜNTÜSÜ ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR ÇÖZÜMLEME

A CRITICAL ANALYSIS OF THE COLD WAR-NUCLEAR WEAPONS PATTERN

Sercan Semih AKUTAY*

ÖZ

Ana akımı oluşturan akademi ve medya çevrelerinin Soğuk Savaş üzerine sundukları anlatı, Soğuk Savaşın başlangıç aşamasından son anına varıncaya değin bütün haliyle nükleer olgusu üzerine kurguludur. Soğuk Savaşın başlangıcı, 1940'lı yılların ikinci yarısına denk düşünce; böylesi bir anlatı da kendisini olumlayacak kusursuz bir tarihsel arka plana sahipmiş gibi görünür. Ne var ki kronolojik dizgedeki birtakım tutarsızlıklar, böylesi bir illiyet örüntüsünü açmazda bırakacak kadar yoğun bir çelişki oluşturmakta ve bu bağlamda gerek nükleer silahların gerekse Soğuk Savaşın farklı bir tarihsel gerçekliğe dolaylandığı şüphesini uyandırmaktadır. Keza ABD'nin ilk nükleer denemesinin Potsdam Konferansı gibi yeni dünya düzeninin şekillenmesinde büyük öneme sahip bir toplantıyla aynı zamanda gerçekleşmesi, ABD'nin askeri anlamda hiçbir gerekliliği olmadığı halde Japonya'ya karşı nükleer silah kullanması ve ardından askeri gerekliliğin olduğu hallerde bile tarafların nükleer silahları gündem dışında tutmaya çalışmaları, silahsızlanma görüşmeleri devam ederken arka planda daha da yoğun bir biçimde süregiden nükleer silahlanma rekabeti gibi hususlar, süper güçlerin strateji dünyasında rastlantısal birer durum olarak açıklanamayacak kadar zor ve kompleks bir imaj oluşturmaktadır. Diğer taraftan Truman, Stalin ve Churchill gibi dönemin siyaset perdesinin en üstündeki isimlerin açıklamalarındaki satır araları da ana akım anlatıya duyulan şüpheyi derinleştirmektedir. Bu çalışma, söz konusu şüpheyi aşır nükleer silahların; dolayısıyla da Soğuk Savaşın içerisine var olduğu tarihsel gerçekliğe ulaşmak amacıyla hazırlanmıştır. Temel gayeye paralel olarak çalışma içerisinde ana akımın Soğuk Savaş anlatısı hem kavramsal hem de tarihsel açıdan olumsuzlanmış ve bu olumsuzlama neticesinde nükleer silahların/silahlanma programlarının Soğuk Savaşa askeri bir sebep değil, politik alana yansıtılan sonuçsal bir durum olduğu vargısına ulaşılmıştır. Nükleer olgusunu bir sonuç olarak dolaylayan Soğuk Savaş gerçeği ise ABD ile SSCB arasındaki ekonomi-politik temelli antagonizmanın dolayladığı

* Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Devletler Hukuku Anabilim Dalı, E-mail: ssakutay@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8410-395X, Erciş, Türkiye.

hegemonya rekabetine çözüldür. SSCB'nin tarih sahnesine çıktığı 1917 Ekim Devriminden parçalanmasına kadar geçen süreyi kapsayan tarihsel bütün, bu çözümün somutlamasını sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Soğuk Savaş, Nükleer Silahlar, ABD-SSCB Antagonizması, Hegemonya Rekabeti.*

ABSTRACT

The narrative on the Cold War presented by mainstream academic and media circles is based on the nuclear phenomenon in its entirety, from the beginning of the Cold War to its end. When the beginning of the Cold War coincides with the second half of the 1940s, such a narrative seems to have a perfect historical background to affirm itself. However, a number of inconsistencies in the chronological sequence create a contradiction so intense as to leave such a causal pattern in a deadlock, and in this context, it raises the suspicion that both nuclear weapons and the Cold War are entangled in a different historical reality. Likewise, the fact that the US's first nuclear test took place at the same time as the Potsdam Conference, a meeting of great importance in the shaping of the new world order, the US's use of nuclear weapons against Japan without any military necessity, and the subsequent efforts of the parties to keep nuclear weapons off the agenda even in cases where military necessity arose, and the nuclear arms competition that continued even more intensely in the background while the disarmament talks were going on, create an image that is too difficult and complex to be explained as a coincidental situation in the superpower's strategic world. On the other hand, the interlinearities in the statements of the names at the top of the political stage of the period, such as Truman, Stalin and Churchill, deepen the suspicion of the mainstream narrative. This study aims to overcome this suspicion and reach the historical reality in which nuclear weapons, and thus the Cold War, existed. In parallel with the main objective, the study negates the mainstream Cold War narrative both conceptually and historically, and as a result of this negation, it is concluded that nuclear weapons/armament programs were not a military cause of the Cold War, but a consequential situation reflected in the political sphere. The reality of the Cold War, which mediates the nuclear phenomenon as a consequence, is resolved in the competition for hegemony mediated by the political Economy based antagonism between the US and the USSR. The historical whole covering the period from the October Revolution of 1917, when the USSR emerged on the stage of history, until its disintegration, offers the concretization of this solution.

Keywords: *Cold War, Nuclear Weapons, US-USSR Antagonism, Hegemonic Rivalry.*

Giriş

Soğuk Savaş dönemini siyasi tarihin en karamsar ve tehdit yüklü dönemi olarak etiketlemek, bu dönemi çalışanlar nazarında adeta bir postulat olarak kendisine yer tutmuştur. Soğuk Savaşa taraf ya da tanık olmuş toplumların döneme dair kemikleşmiş algılarının, nükleer silahların nedenselliği ve bu neden üzerine dolaylanmış nükleer savaş kaygısıyla imgelendiği dikkate alındığında; son tahlilde ana akım bir kavrayış biçimi

halini alan bu etiketlemenin sosyo-politik temeldeki esas (ve aynı zamanda travmatik) gerekçesi ortaya çıkmış olur. Ne var ki nükleer silah olgusunu odağa koyan bu ana akım Soğuk Savaş kavrayışının gerek kronolojik dizgeyle karşılaştırıldığında göze çarpan bariz tutarsızlıkları gerekse tarihsel bütünü tam anlamıyla gerekçelendirip soyutlayamaması, sosyo-politik alana yansıtılan Soğuk Savaş görüngüsü ile Soğuk Savaşın özsel gerçekliği arasında onanmaz bir ayırım olduğunu düşündürmektedir. Buna göre şayet Soğuk Savaş gerçekten de nükleer silah/silahlanma programlarının neden olduğu karşılıklı güvensizlik hali ile gerekçeli ve/veya Soğuk Savaşın tüm tarihsel pratiği nükleer olgusuna dolaylı ise bu görüşü savunanların hemen ilk elden şu altı soruyu cevaplaması gerekmektedir: (1) “1947 sonrası dönemde Soğuk Savaşa dair karakteristikler olarak görülen/gösterilen hususların, nükleer silahların henüz proje aşamasında dahi olmadığı Ekim Devrimini takip eden yıllarda tıpkı halleriyle tecrübe edilmiş olması nasıl açıklanabilir?”, (2) “Nükleer silahların proje-yapım aşamalarında ABD ile SSCB, Nazi Almanya’sına karşı birlikte çarpışan iki müttefik iken birkaç yıllık zaman akışı içerisinde nasıl bir kırılma yaşanmıştır ki taraflar, nükleer silahları kendi varlıklarının-güvenliklerinin teminatı olarak görür hale gelmişlerdir?”, (3) “ABD, henüz SSCB’nin nükleer silah sahibi olmadığı Ağustos 1945’te, askeri açıdan hiçbir gerekliliğin olmadığı birçok farklı kaynak tarafından defaatle rapor edilmişken; niçin Japonya’ya karşı nükleer silah kullanmıştır? Ve aynı ABD, yakın bir gelecek içerisinde nükleer silah sahibi olacağını ve bu andan itibaren uluslararası barış ve güvenlik üzerine amansız bir tehdit oluşturacağını düşündüğü SSCB’yi niçin vurmamıştır?”, (4) “Her iki tarafın da nükleer silah sahibi olması, karşılıklı yok etme garantisi (MAD-*mutually assumed destruction*) gibi bir anomalinin doğumuna sebep olmuşken tarafların olanca hiddetiyle silahlanma yarışına devam etmeleri hangi rasyonel gerekçe ile açıklanabilir?”, (5) ”Soğuk Savaşın her iki taraf da nükleer kapasitelerinin zirvesindeyken sona ermesi, Soğuk Savaş ile nükleer silahlar arasındaki nedensel bağıntı tarafından nasıl gerekçelendirilmektedir?”, (6) “Uluslararası arenada nükleer silah sahibi olup da karşılıklı güven bunalımı yaşayan ülkeler var olmaya devam ederken yeni bir Soğuk Savaşın başlamasını engelleyen şey nedir?”

Soğuk Savaşın toplumsal belleğe imgelenen görüngüsü çelişkiye düşüp bu sıralı soruları yanıtsız bırakınca bir yandan ana akım Soğuk Savaş kavrayışına yönelik tarihsel bir olumsuzlamanın gerekliliği ortaya çıkarken bir diğer yandan da bu çalışmanın çözümüne adandığı ana sorunsal tetiklenmiş olur: “Şayet Soğuk Savaş nükleer silahlar/silahlanma programları ile gerekçeli değilse ve/veya nükleer olgusu dönemin yadsınamaz fenomeni iken Soğuk Savaş pratiği bütünüyle bu minval üzerine okunamıyor ise nükleer silahların/silahlanma programlarının Soğuk Savaş içerisindeki gerçek işlevi nedir?” Soğuk Savaşın ancak nükleer olgusundan bağımsız bir varoluş üzerine soyutlanabilmesi halinde çözümü mümkün olan ana sorunsal, bu haliyle; çalışmanın özgünlük iddiasını karşılamaktadır. 1960’lı yılların savaş karşıtı ve özgürlükçü düşün ortamına doğan revizyonist tarih anlayışının ana akım Soğuk Savaş kavrayışına karşı başlattığı eleştirel okumalardan farklı olarak; bu çalışma, Soğuk Savaşı kimin başlattığı ya da kimin daha haklı olduğu gibi verili tarihsel-politik anlatıyı sağaltıcı bir itidale sahip değildir. Tam

aksine çalışma, nükleer silahlar ile Soğuk Savaş arasındaki örüntüyü gerçek bağlamına çözümleyebilmek için mevcuttaki bütün anlatıyı olumsuzlayacak ve bu olumsuzlamanın ardından Soğuk Savaşın nükleer dışındaki karakteristiklerini tarihsel bütününü karşılayacak şekilde gerçek bağlamına soyutlayacaktır. Hal böyle olunca çalışma, gerçek anlamda Soğuk Savaşın 1917 Ekim Devrimi ile başladığını ve 1949 Berlin Ablukasının sonlanmasıyla beraber sönümlenmeye başladığını iddia edecek kadar ileri gidecektir. Ana sorunsalın çözümünden Soğuk Savaşın özsel gerçekliğine yönelik bu polemikçi tasımlara varıncaya değin tüm çalışmanın takip edeceği metodoloji ise görüngü ile öz arasındaki dilemmayı kendi koşulları içerisinde ve kendi biricikliğine uygun bir biçimde -öz lehine- aşıp tarihsel oluşu yeniden anlamlandırabilmeyi mümkün kılan hermenötik olarak seçilmiştir.

Ana sorunsal, ana sorunsalı tetikleyen öncüller ve bu öncüllerin haricen türettiği tasımlar çerçevesinde çalışma, iki ana hat üzerine kompoze edilmiştir. Bu bağlamda ilk kısım içerisinde ana akım Soğuk Savaş anlatısının kavramsal-tarihsel olumsuzlaması sunulup bir anlamda Soğuk Savaşın özde-pratikte ne olmadığı çözülecek; ikinci kısım içerisinde ise Soğuk Savaşın nükleer olgusundan bağımsız tarihi irdelenip bütün içerisindeki nihai karşılığı görülecektir. Kısım içeriklerine paralel olarak çalışmanın hacminden kaynaklı iki zorunlu sınırlılığı olduğunu özellikle belirtmek gerekmektedir. Birincisi; kavramsal-tarihsel olumsuzlama özelinde mümkün olduğunca ana akım anlatıyı kuran birincil kaynaklar seçilmeye çalışılmış; hatırı sayılır katkıları olacak olsa bile birincil kaynakların ikincil yorumuna -birkaç istisna dışında- yer verilememiştir. Diğer taraftan ana akım anlatının batı (ABD-İngiltere) merkezli olması nedeniyle söz konusu birincil kaynakların büyük çoğunluğu, doğal olarak batı literatürü içerisinde gelmiştir. İkinci olarak ise Soğuk Savaşın bütün tarihini yeknesak bir anlatı içerisinde sunabilmek teknik ve/veya pratik açıdan mümkün olmadığından hem dönem hem de konu bazlı bir sınırlamaya gidilmiştir. Bu nedenle Soğuk Savaşın nükleer silahlardan bağımsız tarihini sunabilmek için referans olaylar ve Soğuk Savaşın karakteristiklerini açıklımlandıracak kıyaslar hariç olmak üzere; 1917-1945 arası dönem ile Soğuk Savaşın final aşaması, zorunlu tarih odağı olarak seçilmiştir.

1. Ana Akım Soğuk Savaş Anlatısının Kavramsal-Tarihsel Olumsuzlaması

1.1. Soğuk Savaş Kavramının Oluşsal Çelişkisi

Soğuk Savaş olgusu, içine doğduğu maddi koşullardan ve/veya katıldığı tarihsel pratikten azade olacak biçimde salt soyut bir kavram olarak ele alındığında; düşünürünü-okurunu son derece kesif bir kavram karmaşasına sürükleyecek kadar kendisiyle çelişiktir. Keza kavramsal bütünlüğü içerisinde ne “soğuk” ibaresi, tarihsel oluş boyunca kalıplaşmış (ve bu anlamda kanıksanmış) savaş gereklerini olumsuzlayıp aşabilecek bir etki derinliğine sahiptir -ki öyle olmuş olsaydı artık savaş yerine farklı bir kavramın kullanılması gerekirdi- ne de savaş hali, “sıcak” çatışmalara şartlı karakterinin yanında zıt bir niteleyiciyi taşıyabilecek esnekliktedir. Buna rağmen Soğuk Savaş kavramını bilinen literatür içerisinde ilk kez kullanan Don Juan Manuel, kavramsallaştırmasının tasarım

odağını savaşların (teamüllerinden ve/veya oluşsal pratiğinden) sona eriş biçimi üzerine kaydırarak çelişik olguların neden olduğu kavram karmaşasını bir nebze de olsa aşmış görünür. Ancak Manuel'in kavram kalıbını geliştirirken savaş literatürüne yer etmesini umduğu genel bir soyutlamadan ziyade kendi yaşam çağı içerisinde bizzat tanık olduğu somut bir vakayla (Hristiyanlar ile Arap Müslümanlar arasındaki Batı Akdeniz mücadelesiyle) ilgilendiği dikkate alındığında; tikel bir durumun gerekleri gözetilerek sağaltılmış bu kavramsallaştırmanın farklı dinamiklere sahip başka bir tikel vakanın anlamlandırılmasına kök olamayacağı ortadadır. Kaldı ki Manuel'in "bir savaşın sonuçsuz kalması ya da savaşta verilen mücadelenin savaş sonunda elde edilene değmeyecek olması" tasımına bağlanılabilecek "*Sıcak savaşlar ya ölümle ya da barışla sonuçlanırken soğuk savaşa taraf olanlar için ne barış ne de onur vardır.*" (Halliday, 1985, s. 12) kavrayışındaki keskin ayrıma karşın modern zamanların soğuk savaş algısı, taraflar arasındaki açmazın başlangıcına ve/veya savaş araçları üzerine odaklanmış ve böylece kavramın soyut haline yönelik eleştirideki çelişkiyi pratik olanın anlamlandırılmasına dolaylamıştır.

Soğuk savaş kavramını ABD-SSCB ayrışmasına uyarlayarak çağdaş literatüre dahil eden ünlü İngiliz edebiyatçı George Orwell, -Soğuk Savaşın tarihsel bir bütün olarak anlaşılması noktasında değilse de- kavramsal çelişkinin pratiğe dolaylanması bağlamında son derece dirimsel bir başlangıç noktası oluşturmuştur. Aslına bakılırsa; nihai vargısı itibariyle Orwell'in soğuk savaş kavrayışı, Manuel'in temele yerleştirdiği mantık öncüllerinin çok da uzağında değildir. Nitekim 19 Ekim 1945 tarihli Tribune gazetesinde "*Siz ve Atom Bombası*" başlığıyla yayınlanan makalesinde Orwell, soğuk savaş ifadesini, fethedilemeyen ama buna karşın komşularıyla duraksız bir savaş halinde olan devletin durumunu betimlemek için kullanmıştır (1945). Ancak yüksek bir vurguyla yinelemekte fayda olduğu üzere; bu, dolaylı-soyut bir vargıdır ve yazının başlığından da kolaylıkla anlaşılacağı gibi kitleleri etkilemesi umulan ana temanın dışındadır. Orwell'in soğuk savaş imgelediği; hatta (didaktik hiçbir dayanağı olmamasına rağmen) toplumu bilinçlendirme misyonuna soyunduğu ana tema ise nükleer savaş gibi son derece ürkütücü bir alegori üzerine sunulmuştur. Uygarlık tarihinin büyük ölçüde silahların tarihi olduğunu savunan Orwell'a göre; milyonlarca insanı birkaç saniye içerisinde yok edebilecek bir silahın Rusların eline geçmesi demek, -nükleer sahibi güçler bu silahları birbirine karşı kullanmama konusunda kesin dilli bir anlaşmaya varmış olsalar bile- dünyanın geri kalanı için çemberin daha da daralması ve sonuçta insanlığın -antik çağın köleci topluluklarına doğru- istikrarlı bir geri dönüş içine girmesi demek olacaktır.

Micheal Cox, Orwell'in -insanlığı başlangıç noktalarına götürecek kadar- hiddetli bir nükleer savaş kaygısı üzerine sunduğu Soğuk Savaş alegorisini, yeni muhafazakâr politik hareketi (*neo-conservatism*) var eden en temel tarihsel dinamiklerden birisi olarak görür

(1989, s. 35).¹ Yeni muhafazakarlığın, Amerika'yı mutlak hegemonyaya sahip bir imparatorluk olarak forme edebilmek uğruna alabildiğine agresif, dışlayıcı ve uzlaşmaz bir dış politika anlayışını savunduğu ve böylesi bir dış politika anlayışına toplumsal destek-rıza kazandırabilmek için -ister gerçek olsun ister bir imgelem üzerine türesin-mümkün olan her türlü düşman/tehdit odağını bir meşruiyet sağlacı olarak günlük politikalarına kattığı dikkate alındığında; Cox'un bu çıkışı pek de haksız sayılmaz. Keza bütün bir uygarlık tarihi boyunca savaş teknolojilerinin her daim ileriye gitmesi ve buna paralel olarak savaşın da her seferinde daha etkin bir politik enstrüman olarak işlevselleşmiş olmasına rağmen bu süreç içerisinde insanlığın (birkaç istisna dışında) gerilemediği ama daha da önemlisi; ABD'nin sahip olduğu nükleer silahları Japonya üzerine tereddüt bile etmeden kullanmış olmasına karşın SSCB'nin henüz nükleer silah sahibi olmadığı tarihsel-politik gerçeklik koşullarında Orwell'in savladıkları ve tüm bu savlardan çıkarsadığı "barış olmayan barış" tasımı, Amerikan dış politikasının gereksinim duyduğu çatışmacı-dışlayıcı konsepte meşruiyet sağlama arayışından başkaca bir anlamlandırmaya dolaylanamayacak kadar tek yönlüdür.

Soğuk Savaş olgusunun popülerlik kazanıp toplumsal belleğe kazınmasında en büyük paya sahip bir diğer isim ise hiç kuşkusuz; Bernard Baruch olmuştur. ABD Başkanı Woodrow Wilson'dan itibaren Amerikan yönetiminin çeşitli kademelerinde görev alan ve aynı zamanda bir borsa simsarı olan Baruch, 16 Nisan 1947 tarihinde Güney Caroline Temsilciler Meclisinde kendi portresinin açılışı şerefine düzenlenen törende yaptığı konuşmada "Kimse bizi aldatmasın. Bugün soğuk bir savaşın tam ortasındayız. Hem yurt içinde hem de yurt dışında düşmanlarımız bulunmaktadır. Şunu asla unutmayalım ki bizim huzursuzluğumuz, onların başarılarının kalbidir. Dünya barışı, siyasi sistemimizin umudu ve hedefidir; bize karşı duranların ise umutsuzluğu ve yenilgisidir. Artık sadece kendimize güvenebiliriz." (Glass, 2010) ifadelerini kullanmıştır. Soğuk Savaşı -genel anlamda- "biz ve onlar" dikotomisine soyutlayan Baruch'un bu ifadeleri her ne kadar nükleer savaş kaygısına temas etmeyerek farklı (ve kabul etmek gerekir ki daha gerçekçi) bir odağa sahip görünse de sonuçta Orwell'in kavrayışından daha az çelişik değildir. Keza Baruch, gerekçelerini dahi ortaya koyduğu açık bir savaş ilanında (ya da daha polemikçi bir deyişle; savaş çağrısında) bulunurken savaşın diğer tarafını ve pratiğe koşulacağı cephe düzenini tanımlamayarak savaşın asli gereklerini eksik bırakmıştır. Bu durumda ilan edilen şeyin aslında -savaşa varmayacağı daha en başından belli olan-politik bir ayrışmadan ibaret olduğu; kavramsallaştırma içerisinde vurguyu üzerine alan savaş ifadesinin ise sosyal psikoloji üzerine oynayan bir korku imgelemi olduğunu

¹ Orwell'in sol görüşlü bir edebiyatçı olarak bilinmesi, yeni muhafazakâr ideoloji ile arasındaki bu tarihsel-organik bağın tanıtlanmasına zarar vermeyeceği gibi bilakis; bu bağın olumlanmasına katkıda bulunur. Keza yeni muhafazakâr ideolojinin tarihsel kökleri, 1930'ların New York City College'ından 1960'lara dek uzanan çizgi boyunca hep solda kalmıştır (Fukuyama, 2006, s. 26-42). Öte yandan; "Siz ve Atom Bombası" başlıklı makalesinin yanı sıra, Orwell'in -bilhassa "1984" ve "Hayvan Çiftliği" gibi dünya genelinde yankı uyandırmış- diğer çalışmalarında da yeni muhafazakâr düşünceye referans olma durumu söz konusudur (Goldstein, 2000).

söylemenin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Üstelik tüm bunlar olurken Baruch, dünya barışı gibi uluslararası toplumun tamamını ilgilendiren (dolayısıyla da son derece tümel) bir olgu ile Amerikan siyasetinin tikel gereklerini birbirine şartlayarak hem politik gerçekliğin hem de rasyonalitenin dışına çıkmış; kavrayışın içindeki teknik çelişkiye politik pratiği katarak daha da derinleştirmiştir.

İki farklı perspektiften türemiş; iki farklı savaş semantiğine dolanmış ama sonuçta aynı mitin gelişimine katılmış bu iki soğuk savaş kavrayışını birer kategori çerçevesi olarak kalıplaştırıp kendilerinden sonra gelen tüm (ana akım) soğuk savaş kavrayışlarını bu çerçeveler içerisine konumlandırmak, -literatürün hacmi dikkate alındığında- son derece indirgemeci bir yaklaşım olacaktır; fakat yanlış olmayacaktır. Sözelimi; Aldous Huxley ve William Golding gibi yazarların Anglo-Sakson dünya üzerinde geniş yankı uyandıran nükleer yıkım distopyalarını Orwell'ın korku alegorilerinden farklı bir veçhede ele almak hiç de işlevsel olmayacaktır. Hakeza Walter Lippman gibi ana akım medyaya yön veren gazetecilerin soğuk savaş anlatıları ve/veya -ilerleyen kısımlarda detaylarıyla görüleceği üzere- George F. Kennan, Winston Churchill ve hatta Herry S. Truman gibi siyasi perdenin en üstünde yer alan isimlerin bütün bir Soğuk Savaşa yön veren demeçleri (ve politikaları) gerek "biz ve onlar" dikotomisinin ardındaki ekonomi-politik gerçeklik gerekse Amerikan siyasetinin istençlerinin sanki dünya barışının şartlarıymış gibi sunulması noktalarında Baruch'un kavrayışı ile birebir örtüşmektedir. Bu durumda; izlek boyunca Orwell ve Baruch'un soğuk savaş kavrayışlarına yöneltilecek çelişki eleştirilerinin diğer (ana akım) soğuk savaş kavrayışları üzerine de bağlayıcı olduğu kolaylıkla ifade edilebilir. Ve böylece tarihsel olumsuzlamanın kavramsal boyutu büyük ölçüde tamamlanmış olur. Tarihsel olumsuzlamanın akışında artık sıra, ana akım Soğuk Savaş anlatısının politik pratik içerisine dolandığı aşamaya (ya da hükümcül bir ön kestirimle; Soğuk Savaşın pratikte ne olmadığının çözümlenmesine) gelmiştir.

1.2. Soğuk Savaşın Nükleer Silah-Savaş Açmazı

Üzerindeki kavram etiketinin vurulduğu ilk günden son anına değin neredeyse bütün bir Soğuk Savaş dönemi, ABD ile SSCB'nin sürekli olarak el yükselttikleri askeri-nükleer faaliyetler üzerinden anlamlandırılmıştır. O kadar ki -ABD ve SSCB ikilisinin dışında- diğer devletlerin de (başta kutup tercihleri gelmek üzere) dönem özelindeki temel dış politika stratejilerini bu minval üzerine geliştirdikleri öne sürülmektedir (Rapkin, Thompson, & Christopherson, 1979, s. 263-268). Nükleer silah-savaş gibi yüksek yıkım gücüne sahip unsurların kitleler üzerine tetiklediği dehşet imajı sayesinde; kullanışlı birer aparat olarak işlevselleşip en olmadık politikalar için bile toplumsal rızanın oluşumuna katkı sağlayabileceğine şüphe yoktur. Ancak buna rağmen kabul etmek gerekir ki nükleer silahlar ve bu silahların dolayladığı savaş imgelemi, gerçekten de bütün bir Soğuk Savaş dönemi boyunca evrensel ölçekli etkiye sahip hemen her kritik olayın (odağında değilse bile) bir soyutlamaya imkân sağlayacak kadar yakınında olmuştur. Hemen ilk başta akla gelen Küba Krizi, birçokları tarafından Soğuk Savaşın anti-tezi olarak değerlendirilen (Evans & Newnham, 1998, s. 125) *Detante* (yumuşama)

dönemi, Fransa'nın ABD'den bağımsız bir Avrupa idealini politik pratiğe dahil etme girişimleri, II. Soğuk Savaş olarak adlandırılan detante sonrası dönemin başlangıç öyküsü, Soğuk Savaşın sonunu getirdiği iddia edilen Reagan'ın Yıldız Savaşları Projesi (resmi politikadaki adıyla Stratejik Savunma Girişimi-*Strategic Defense Initiative*) ve hatta gerek ABD'nin gerekse SSCB'nin (konuşlanabilecekleri üsler elde edebilmek adına) mevcuttaki askeri ittifaklarını kurumsallaştırmaları dahi bu bağlamda değerlendirilebilecek örneklerdir.

Soğuk Savaş nükleer silahlara (ve dolayısıyla da nükleer savaş kaygısına) soyutlayan örneklerin her biri, salt kendi başlarına ele alındıklarında bile; nükleer olgusunun Soğuk Savaş içerisindeki inkâr edilemez gerçekliğini açıkça ortaya koyarlar. Fakat bu gerçeklik, nükleer silahları Soğuk Savaşın sebebi ve/veya ana teması olarak gören/gösteren bir illiyet bağının varlığını ispatlamaya yeterli değildir. Bir kere; böylesi bir nedensellik ilişkisinin pratikte var olabilmesi hem kuramsal hem de politik rasyonaliteye aykırıdır. Nükleer silahlar, son tahlilde birer güvenlik sağlacı olarak görülüp taraflar arasındaki nükleer rekabet de -tıpkı John H. Herz'in (1950) "güvenlik ikilemi" kuramını geliştirirken kendisine dayanak yaptığı gibi - "bir tarafın güvenlik arayışının karşı tarafta güvensizlik yaratması ve güvensizliğe düşen tarafın yeni güvenlik arayışlarına yönelmesi" durumunun neden olduğu kısır döngü hali olarak kavrandığında; nükleer silahlar ile Soğuk Savaş arasında var olduğu iddia edilen illiyet bağı (en azından kendi özel şartları içerisinde) rasyonel bir temele oturmuş görünür. Ne var ki nükleer silahlar ile Soğuk Savaş arasında kurulmaya çalışılan illiyet bağı kuramsal-politik rasyonalite karşısında onanmaz kılan kritik, işte tam da bu noktada; güvenlik ve/veya güvenliği ikame edecek şeyin kesif bir rekabet pratiği üzerinden amaçsallaşması bağlamında kendini gösterir.

Kuramsal-politik rasyonaliteye temel olan kavramsal gerçeklik, zaman-mekân uzamının hiçbir merhalesinde güvenliğin ya da güvenliği temin edecek maddi bir olgunun amaçsallaşıp mutlaklaşmasına olanak sağlamamıştır. Dahası; bu olanaksızlık hali için hiçbir özel şart, istisna oluşturmamıştır. Keza ontolojik açıdan bir şeyin amaçsallaşıp - hacimli bir tarih kesitine ve üstelik evrensel ölçekte yön verecek kadar- mutlaklaşması; yani kendisi dışında kalan her şeyi kendi edimi uğrunda araçsallaştırabilmesi, ancak o şeyin kendinde bir şey olması şartıyla mümkünken güvenlik olgusu, gerek soyutsal kavranışı gerekse somutlandığı tarihsel pratiği itibariyle; varlığı dışsallara bağlı olan ve dolayısıyla da oluşsal dizgelendirimdeki yeri ereksel olanla değil araçsal olanla uyuşan bir karşılığa sahiptir. Hal böyle olunca güvenliğin mutlaklaşımı, güvenliği var eden kendinde ve/veya ereksel şeyin (kendiyi çelişik bir dolaylamaya tabi olarak) güvenliğin edimi uğrunda araçsallaşması gibi son derece kesif bir kavramsal sapma olmaktan öte anlam ifade etmeyecektir. Herz'in Soğuk Savaş ile nükleer silahlar arasındaki illiyet bağı kotarabilmek adına ortaya attığı güvenlik ikilemini savunan kimi çevreler, devletlerin bu süreçte tümüyle irrasyonel davranmadıklarını; mevcut pratikteki açmazın pekâlâ farkında olduklarını ve bu anomalik sapaktan kurtulabilmek adına çeşitli girişimlerde bulduklarını öne sürüp taraflar arasındaki silahsızlanma görüşmelerini bu

bağlamda tanıt gücü yüksek bir tarihsel referans olarak öne çıkartabilirler. Ancak görüşmelerin süregittiği sıralarda bile kamuoyu tarafından açıkça bilindiği üzere; söz konusu görüşmeler hiçbir zaman gerçek anlamda bir silahsızlanma amacıyla yüklenmemiştir. İsveç adına silahsızlanma konferanslarına katılan ve aynı zamanda Silahsızlanma Bakanlığı yapan Alva Myrdal, “*Şimdiye kadar edindiğim deneyimler sonucunda diyebilirim ki gerçek bir silahsızlanmayı gerçekleştiremedik. Çünkü süper devletler silahsızlanmayı gerçekleştirmek için ciddi bir çaba göstermemişlerdir.*” (aktaran; Gerger, 1980, s. 91) derken bu bağlamda son derece vurucu bir itirafta bulunmuştur. Soğuk Savaş olgusuna her daim eleştirel bir pencereden yaklaşan Fred Halliday ise silahsızlanma görüşmeleri üzerine yaptığı derinlikli irdelemeleri sonucu ortaya çıkan “*SALT-I (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri-The Strategic Arms Limitation Talks) var olan üstünlüğü dondurmaya yönelik bir ABD girişimidir. (...) İki ülke de bu süreçte güçlerini geliştirme ve SALT’ta belirtilmemiş diğer alanlarda birbirlerine karşı avantaj sağlama yolları araştırıyorlardı.*” (1985, s. 105) tasımı ile bu itiraftın perde arkasını dolduran politik gerçekliğe ışık tutmuştur.

ABD-SSCB ikilisinin silahsızlanma görüşmelerini bile nükleer rekabette kendilerine avantaj sağlayacak bir süreç olarak değerlendirmeleri, elbette nükleer silahlar ile Soğuk Savaş arasındaki bağıntıyı daha da organik bir forma sokar ama diğer yandan da nükleer silahları Soğuk Savaşın varoluşsal unsuru olarak gösterecek ve/veya bu iki devleti irrasyonel saydıracak bir çıkarımı mümkün kılmaz. Bir kere; II. Dünya Savaşının enkazının orada öylece durduğu ve savaş sonunda Japonya’ya atılan atom bombalarının bu nükleer silahları kullananları dahi dehşete düşürdüğü bir ortamda gerek ABD’nin gerekse SSCB’nin paranoid bir güvensizlik hissi üzerinden böylesi bir gerilimi-rekabeti tırmandıracak kadar irrasyonel davranmaları, hayatın olağan akışına uygun düşmeyecektir. Kaldı ki her iki devletin de silahsızlanma görüşmelerine bağlamından kopuk -hatta ona tezat- bir misyon üzerine katılmış olmalarına rağmen askeri pratiğe yönelik nihai iradeleri, (dünyayı nükleer bir savaşın eşiğine getiren Küba Krizi süreci de dahil olmak üzere) genel anlamda bu silahların kullanımından kaçınmak yönünde olmuştur. Nükleer silaha sahip olmak ile nükleer savaşa meyilli olmak arasındaki politik ayrımı son derece keskin bir biçimde ortaya koyan bu durum çerçevesinde açıktır ki nükleer silahlar ile Soğuk Savaş arasındaki nedensellik ilişkisi, görülenden/gösterilenden hayli farklı bir bağlam üzerine kuruludur. Buna göre; gerçekten de ortada bir rekabet hali vardır ama bu rekabet, tarafların içine düştükleri karşılıklı güvensizlik halinden farklı bir gerekçeye dayalıdır ve son tahlilde bu gerekçe de -silahların amaç değil araç olduğu- daha makro bir rekabetin dolaylamasıdır. Bu bağlamda artık rahatlıkla ifade edilebileceği üzere nükleer silahlar, Soğuk Savaşın sebebi değil; Soğuk Savaşa sebep olan esas şeyin sonucudur. Hakeza -kuramsal ve/veya politik rasyonalitenin gereklerinden ayrı olarak- politik pratik de -salt kronolojik dizge baz alındığı takdirde bile- Soğuk Savaş ile nükleer silahlar arasındaki ters yönlü nedensellik ilişkisini (dolayısıyla da nükleer silahların esas misyonunu) tanıtlama uğrunda çok ciddi referanslarla bezeli bir tarihsel temeli hazır tutmaktadır.

Nükleer fizik üzerine 20. yüzyılın hemen ilk yıllarında kaydedilen gelişmeler, yeni bir dünya savaşının kaçınılmazlığıyla baskılanan siyasi karar alıcıların dikkatini çekmiş; hatta iştahını kabartmıştır. Avusturyalı fizikçiler Lise Meitner ve Otto Frisch'in 1938 yılının sonunda eriştikleri fisyon (uranyum çekirdeğinin nötron bombardımanı sonucu iki eşit parçaya bölünmesi ve bu bölünüm esnasında büyük bir enerjinin açığa çıkması) keşfi ise bu ilginin iyiden iyiye yoğunlaşmasını ve sonuçta nükleer meselesinin mutlak suretle takip ve tatbik edilmesi gereken politik bir günce halini almasını sağlamıştır. Nitekim Avusturyalı fizikçilerin ortaya attığı kuram üzerine yapılan hesaplamalar neticesinde, 5 kg seviyesinde bir nükleer kütle binlerce tonluk TNT'ye denk bir yıkım gücü yaratabileceği (Akay & Nalçacı, 2019, s. 211); dolayısıyla da Gaddis'in betimlemesindeki gibi “savaş alanında bir ordu dahi bulundurmaya gerektirmeyecek ve böylece savaşın doğasını değiştirecek” (2023, s. 32) bir savaş teknolojisinin hiç de uzakta olmadığı anlaşılmıştır. Bu uğurda harekete geçip nükleer silahlanmayı ulusal bir hedef olarak resmi programına dahil eden ilk siyasi aktör Nazi Almanya'sı olmuştur (Grunden, Walker, & Yamazaki, 2005, s. 112-116). Hitler'in bu girişiminden -tarihsel bir ironi² sonucu- Leo Szilard tarafından kaleme alınan ve Albert Einstein tarafından imzalanan telkin mektubu (Gönenç, 2008, s. 135-136) üzerine haberdar olan Roosevelt yönetimi, kısa süre içerisinde geniş katımlı ama gizli bir bilim konseyi oluşturmuş ve bu konseyin çalışmalarını tamamlamasının ardından ünlü Manhattan Projesini başlatmıştır. Birleşik Krallık ve Kanada'nın da içinde yer aldığı bu projeden tetiklenen Stalin de takip eden aylarda nükleer silahlanma hedefini SSCB'nin resmi programına katmıştır (Çuyev, 2022, s. 108). Böylece üç kollu -Nazi Almanya'sının düşmesinin ardından ise iki kutuplu- bir nükleer silahlanma yarışı başlamıştır.

Nükleer silahların/silahlanmanın gelişimi üzerine sunulan bu kısa anlatının uğraklarını, Soğuk Savaş konu alan hemen her çalışmanın içerisinde görmek mümkündür. Ana akım Soğuk Savaş kavrayışının nükleer olgusuyla gerekçeli olduğu dikkate alındığında; bu ve benzeri kompozisyonlar, -en azından kendi içerisinde- gayet tutarlı ve anlaşılabilir bir temele oturmaktadır. Öte yandan; kabul etmek gerekir ki ana akım kavrayışın odağı her ne olursa olsun nükleer gibi dehşetengiz (ve casusluk hikayeleriyle süslenmiş) bir olgu, her daim geniş alıcı kitlelerine hitap eden bir cazibeye sahiptir. Hakeza Soğuk Savaşın üzerinden 30 yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen nükleer silah/silahlanma temalı Soğuk Savaş içerikleri, adeta bir satış garantisi verilmişçesine gişe rekortmeni filmlerin, seri video oyunlarının ve ardı ardına baskıya giren distopik bilim-kurgu romanlarının konusu olmaya devam etmektedir. Soğuk Savaşta dair hiçbir anısı olmayan kuşakların dahi dönem üzerine fikir sahibi olmasını sağlayan bu durum, tarih okur-yazarlığının

² Söz konusu telkin mektubunu tarihsel bir ironi haline getiren şey. Hitler'in iktidara gelir gelmez uygulamaya koyduğu üniversite reformudur. Heidelberg Üniversitesinden Nobel ödüllü fizikçi Philipp Leonard'ın “Bilim uluslararası niteliktedir deniliyor. Bu yanlıştır. Gerçekte bilim, her insan faaliyeti gibi bir ırk olayıdır ve insanın taşımakta olduğu kanla koşullanmıştır.” deyişindeki gibi ari ırk anlayışı üzerine gelişen ve son tahlilde “Alman fiziği”, “Alman kimyası”, “Alman matematiği” vb. mottolar üzerine pratiğe koşulan reform sürecinde binlerce kitap kütüphanelerden toplatılıp yakılırken yüzlerce akademisyen üniversitelerden uzaklaştırılmıştır (Gönenç, 2008, s. 72-74). İşte Leo Szilard ve Albert Einstein, bu reform rejimi neticesinde Almanya'yı terk etmek zorunda kalan Yahudi asıllı bilim insanlarından.

gelişmesi bakımından önemli görünebilir. Ancak tüm izlenirliğine rağmen ister akademik çalışmalar ister gerçek olaylara/verilere dayanan popüler kültür malzemeleri söz konusu olmuş olsun, bu içeriklerin, Soğuk Savaşın neliğini ve/veya nükleer silahların/silahlanmanın tarihsel pratik içerisindeki nihai karşılığını anlamlandırma uğrunda herhangi bir katma değer üretebildikleri söylenemez. Zira söz konusu içerikler genel itibarıyla; “Nasıl?” sorusuna yanıt olacak magazinelleşmiş bir düğümü çözerken meselenin özünü irdelenecek olan “Neden?” sorusunu kendi bağlamından dışarsamaktadır. Hatta daha da vahimi; yüksek dozdan verilen magazinelleşmiş izlenim neticesinde -nihai amaç bu değilse bile- toplumsal algının da bu esas bağlamı göz ardı etmesine; dolayısıyla da kendi tarihsel gerçekliğine yabancılaşmasına neden olmaktadır.

Nükleer silahlar/silahlanma üzerine sorulacak “Neden?” sorusu, Gaddis’in nükleer silahlara atfettiği potansiyel rol ile Hitler’in bu süreçteki öncü konumu birlikte değerlendirildiğinde; hemen ilk elden “mümkün olan en yüksek tahrip gücünü elde edip savaş pratiğinde açık bir üstünlüğe erişme istenci” minvalinde bir cevaba ulaşır. Böylesine keskin ve savaşçıl bir çıkarsamaya karşı Kenneth N. Waltz, “*Şayet girişimlerini nihayete erdirip nükleer silah sahibi olabilmiş olsaydı; Hitler bile bu silahları kullanmazdı. En azından generalleri onu bu çılgınlıktan vazgeçirirlerdi.*” şerhini düşer (1981, s. 20) ki bu noktada pek de haksız değildir. Keza Hitler’in nihai amacı, düşman olarak gördüğü halkları ve coğrafyaları yıkıp yok etmekten ziyade; bunları arı ırkın hizmetine katılmış beşerî ve fiziki sermayeler olarak sömürgeleştirebilmek (Tanilli, 2019, s. 241-242) ve hatta ünlü siyasi manifestosu *Kavgam*’ın ikinci cildinde alan politikaları başlığı altında ifade ettiği haliyle; yeni yerleşim sahalarını anavatana katmak suretiyle Almanları mevcuttaki coğrafi-tarihsel sıkışmışlık halinden kurtarabilmektir (2008, s. 85-92). Böylesi bir amaç uğrunda nükleer silah kullanmak hiç de rasyonel olmayacaktır.³ Ancak bir an için aksi düşünülüp Hitler’in asıl amacının bu silahları kullanmak olduğu varsayılrsa bile yine de nükleer silahların/silahlanmanın varoluş nedeninin savaş pratiği içerisinde elde edilmek istenilen yıkım gücü olduğu yönündeki ilksel savı olumlayacak bir tasıma ulaşmak mümkün değildir. Zira Nazi Almanyası’nın projesi sonuçlanıp tarihsel pratiğe katılamamış; dolayısıyla -bu öncü aktör nezdinde- nükleer silahlar/silahlanmaya yönelik “Neden?” sorusuna sağlıklı ve rasyonel bir cevap bulabilme olanağı oluşmamıştır. Bu durumda en doğrusu, aynı soruyu, nükleer silah projesini başarıyla tamamlayıp bu silahları somut bir gerçeklik olarak uluslararası politika pratiğine sokan ilk aktör olan ABD özelinde sormak olacaktır.

Başkan Truman ABD’nin nükleer silahlanma serüvenini, tam da tarihsel akışa uygun bir biçimde, “*Atom bombası yapma fikri, ilk olarak; Başkan Roosevelt’e Dr. Albert Einstein tarafından önerildi. (...) 1942 yılına gelindiğinde Almanların, atom enerjisinden bir savaş silahı olarak yararlanmayı mümkün kılacak bir proje üzerine çalıştıklarını*

³ Nazi Almanyası, 1941 yılının ilk baharında Fransa, Belçika, Hollanda, Çekoslovakya, İtalya, Macaristan, Romanya ve Balkan Devletlerinin ağır sanayilerinin tamamını SSCB’ye karşı yürütülen savaşın hizmetine sokmuştu (Eberle & Uhl, 2010, s. 85). Bu gelişme, Hitler’in ulaşmak istediği nihai hedefin; dolayısıyla da nükleer silahlar gibi topyekûn yıkım gücüne sahip savaş enstrümanlarını niçin kullanmayacağını en çarpıcı örneklerinden biridir.

öğrendik. V1 ve V2 roketleri üzerine eklenecek bu savaş silahları, (onların) dünyaya egemen olma arzularının umuduydu. Tanrı'ya şükürler olsun ki çuvalladılar.” (1965, s. 460) sözleriyle gerekçelendirmiştir. “Şayet Amerika, Hitler'e karşı caydırıcı/önalıcı bir baskı oluşturabilmek adına nükleer silahlanma projesini başlatmasaydı ve bu süreçte Hitler, kendi nükleer silah projesini başarıyla tamamlayabilmiş olsaydı Almanların dünya egemenliğine erişmelerinin önünde hiçbir engel olmayacaktı.” şiarı üzerine şekillenen bu örüntü, birincil referans kaynağı olarak ana akım anlatının odağını oluşturur. Ancak aynı tarihsel tutarlılık, nükleer silahlanma projesinin ilerleyen evreleri söz konusu olduğunda bir anda ortadan kaybolur. Bilim çevrelerinin uyarıları üzerine nükleer programına başladığını iddia eden Amerikan yönetimi, Hitler tehdidinin kesin bir biçimde ortadan kalkmasına ve üstelik (başta Leo Szilard ve Albert Einstein gelmek üzere) aynı bilim çevrelerinin bu kez aksi yönde telkinde bulunmalarına (ve dahası; geniş katılımlı sivil inisiyatiflerin karşı çıkışlarına) rağmen projeden vazgeçmemiş; hatta programı bir an evvel tamamlayabilmek için -hem mali hem de beşerî anlamda- kaynak arttırımına gitmiştir (Stone & Kuznick, 2015, s. 151-169). Bu bağlamda Hitler tehdidi üzerine kurulan savın, nükleer silahlara/silahlanmaya yönelik “Neden?” sorusuna yanıt olamayacağı ortadadır.⁴ Ancak bu tıkanma, meselenin tümünden yanıtsız kalacağı anlamına gelmez. Tıkanıklığı açıp nükleer silahlar/silahlanma üzerindeki esas niyeti anlaşılır kılacak olan kritik, tarihsel oluşun biriktirdikleri içerisinde öylece durmaktadır: ABD, nükleer silahlanma programını başarıyla tamamlayan ilk ama daha da önemlisi; bu silahları savaş pratiği içerisinde kullanmış tek devlettir. İşte bu istisnai eylem, nükleer silah olgusunun tarihsel bütünlüğü üzerine hükümcül tasımları olanaklandırarak kadar güçlü öncül işaretleri barındırmaktadır.

ABD 6 Ağustos 1945'te Hiroshima'ya ve 9 Ağustos 1945'te Nagasaki'ye attığı atom bombaları neticesinde insanlığın en derinlikli trajedilerinden biri olan II. Dünya Savaşını bir başka trajedi ile sona erdirmişti. Ancak bu kritik gelişme, sadece bir dönemin sonunu getirmiyor; aynı zamanda tarihsel pratik içerisine yeni bir dönemin başlangıcını dolaylıyordu. II. Dünya Savaşı hem fiilen hem de resmen sona ererken galip devletlerin belirlediği ilkeler üzerine kurulan yeni dünya düzeni, tarihsel pratiğe katılıyordu. İşte bu tarihsel kırılma, nükleer silahlar/silahlanma üzerine sorulan “Neden?” sorusunun anlamlı bir yanıtı kavuşma olanağının doğduğu nihai noktayı karşılamaktadır. Buna göre; ABD, Japonya karşısında kullandığı nükleer silahları bir dönemi noktalamak gibi bir amaçla mı ateşlemiştir yoksa yeni dünya düzeninin mahiyetinin tartışıldığı bir dönemde ABD'nin etki kapasitesini belirtecek bir işaret fişegi olarak mı değerlendirmiştir? Amerikalı ve İngiliz siyaset yapıcılar ile onların medya ve akademi çevrelerindeki destekçileri, nükleer

⁴ Bu konuda hala birtakım çevreler, Truman'ın “Tanrı'ya şükürler olsun ki çuvalladılar. Ama artık bu konuda laboratuvar yarışı başlamıştı bir kere.” (1965, s. 460) deyişini referans alıp Hitler düşmüş olsa bile projesindeki ilerlemelerin açık bir tehdit oluşturmaya devam ettiğini öne sürüp Amerikan yönetiminin nükleer silahlanma üzerindeki ısrarını yine önalıcı/savunmacı bir refleks olarak görmeye/göstermeye çalışabilirler. Ancak böylesi bir çıkış da tarihsel bir saptırma olmaktan öte bir anlam ifade etmeyecektir. Nitekim bugün bile aksi iddia edilemediği üzere; Hitler'in nükleer programını yürüttüğü reaktöre ilk olarak Amerikalılar gitmiş ve dahası; (başta uranyum küpleri olmak üzere) Hitler'den geriye kalan nükleer envanterin neredeyse tamamı ABD'ye gönderilmiştir (Houghton, 2019).

silahların kullanımını meselesini, uluslararası toplumun artık barış ve güven içerisinde yaşayabilmesi gibi salt insani sorumluluğa dayalı bir temel üzerine gerekçelendirerek bu dikotom sorunun yanıtı için savaşı noktalayabilme seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu bağlamda dillendirilen yaygın hikâyeye göre; 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında toplanan Potsdam Konferansı sırasında varılan mutabakat üzerine ABD Başkanı Herry S. Truman, Birleşik Krallık Başbakanı Winston Churchill ve Çin Devlet Başkanı Çan Kay Şek'in imzalarıyla Japon hükümetine “bir an önce koşulsuz bir biçimde teslim olmaları; aksi halde son derece ağır bir yıkımla karşı karşıya kalacakları” yönünde tarihi bir ultimatoma verilir. Japon hükümeti bu ultimatoma henüz resmen cevaplamamışken Japonya Başbakanı Kantaro Suzuki, düzenlediği bir basın toplantısı sırasında kendisine yöneltilen “Müttefik devletlerin çağrısına uyup teslim olacak mısınız?” sorusuna ünlü “*mokusatsu*” yanıtını verir ve bu yanıtla beraber bütün bir tarihsel akışın seyri değişir (Kawai, 1950). Truman'ın da ifade ettiği üzere; Pasifik Cephesi için geriye nükleer silahları kullanmaktan başka seçenek kalmamıştı ve artık tüm mesele bombanın ne zaman ve nereye atılacağı sorularını yanıtlamaktan ibaretti (1965, s. 462-463).

Batılı resmi anlatının çizdiği perspektif üzerinden ilerlendiği vakit; Japonya'ya atılan nükleer bombalar, 1939'da Hitler tehdidine karşı sunulan askeri retorikteki durdurucu/önalıcı (yani bir anlamda barışçıl) misyona uygun bir amaç üzerine görünür. Ne var ki barışlı silahla sağlamaya çalışmanın başlı başına bir anomali olmasının yanı sıra; anlatı üzerine gelişen dört tarihsel kritik neticesinde hikâyeye, bir söylence olmaktan öte anlam ifade edemez. 210 bin insanın ölümüne ve milyonlarca hayatın alt üst oluşuna neden olan bu savaş eyleminin meşruiyetini sağlama adına hemen ilk elden öne çıkartılıp alabildiğince köpürtülen “*mokusatsu*” hadisesi, bu bağlamda irdelenecek ilk kritiktir. Potsdam Konferansı sırasında verilen teslimiyet ultimatoma karşı resmi bir yanıt ya da onun yerine geçecek savaşı bir eylem söz konusu değilken Japonya Başbakanının basın mensupları karşısında kullandığı bir ifadenin nükleer silah kullanımını tetikleyen nihai gerekçe olarak görülmesi/gösterilmesi, -en azından teamüller ölçü sayıldığında- böylesine ağır bir yaptırımın meşruiyetini zedeler. Hele bir de söz konusu ifadenin günlük dil içerisinde “yorum yok” ve “ilgilenmiyorum” gibi sürecin seyrini değiştirecek kadar birbirine zıt iki farklı anlama karşılık geldiği (Kawai, 1950, s. 412) dikkate alındığında; söz konusu meşruiyet sorunu çatallanarak daha da derinlikli bir hal alır ve sonuçta ortaya çıkan tablo, ABD'nin nükleer silah kullanımı için bahane aradığı yönünde bir yorumu olanaklandırarak kadar dar bir çerçeve ile sınırlanır. Japonya'nın Temmuz-Ağustos 1945'teki askeri-siyasi durumu, ikinci tarihsel kritik olarak; bu yorumu bir tür niyet okuması olmaktan çıkartıp daha sağlam bir temele dolaylar. Bombalamanın gerçekleştiği tarihlerde Amerikan ordunun en yüksek ikinci rütbelisi olan General Douglas MacArthur ile (daha sonraları ABD'nin 34. Başkanı olacak olan) Orgeneral Dwight D. Eisenhower başta olmak üzere komuta kademesindeki birçok önemli ismin, Pasifik Cephesini sonlandırabilmek için nükleer silah kullanımı meselesine askeri anlamda hiçbir gereklilik olmadığı savıyla karşı çıkışları (Stone & Kuznick, 2015, s. 175) bu bağlamda son derece önemli bir referanstır. Nitekim gerçekten de Hitler'in düşüşü ve Mart-Nisan 1945'teki Amerikan hava saldırılarının ardından Japonya'nın savaş gücü büyük ölçüde erimiş; hatta

Japonya Dışışleri Bakanı Shigenori Togo'nun Moskova Büyükelçisi Naotake Sato'ya çektiği 12 Temmuz 1945 tarihli telgraftan da anlaşılacağı üzere; imparatorluk içerisinde savaşı sonlandırmak yönünde bir irade bile gelişmeye başlamıştır (Stone & Kuznick, 2015, s. 155).⁵

Mokusatsu ifadesinin ve Japonya'nın 1945 Ağustosundaki askeri-siyasi durumunun hem iç hem de uluslararası kamuoyu tarafından tartışmaya açıldığı bir baskı ortamında Başkan Truman, meselenin odağını, Japonya'yı teslim almak için yapılacak bir hareketin askeri zorlukları üzerine kaydırır ve böylece istemeden de olsa üçüncü tarihsel kritiğin kabuğunu çatlatır. Truman'ın -Hiroshima ve Nagasaki bombalamalarından 10 yıl sonra yayınladığı- anılarında bahsettiği haliyle; General Marshall, Japonya topraklarında girişilecek bir askeri hareketle ilgili olarak minimum 500 bin askeri personele gereksinim duyacaklarını kendisine rapor etmiş ve katlanılması neredeyse imkânsız görünen bu maliyet karşısında nükleer silah kullanımının bir tür zorunluluk haline geldiğini belirtmiştir (1965, s. 460). Truman'ın ortaya attığı bu yeni odak, biri bağlamından çarpıtılan bir diğeri ise anlatı içerisinde dahil edilmeyen iki dirimsel husus nedeniyle tarihsel gerçekliğin değil; yanılmalı bir imgelemin dolaylaması olarak anlanılmak durumundadır. Birincisi; Truman, 500 bin askeri personele gereksinim duyulacağını dile getirirken sanki savaş yeni başlamış ve Japon ordusu olanca gücüyle çarpışmaya hazırmış gibi bir algı oluşturmaktadır. Oysa daha önce de ifade edildiği üzere; 1945 Temmuzuna gelindiğinde Japon ordusu, -potansiyeli itibariyle bile- savaşın ilk yıllarındaki çarpışma gücünün bir hayli uzağındaydı. Ama daha da önemlisi; Mart 1945 itibariyle; Amerikan Hava Kuvvetleri, Japonya karşısındaki üstünlüğünü mutlak bir boyuta taşımıştı ki bu üstünlüğü hem Doğu Çin Denizi hem de Japon Denizindeki stratejik avantajı ile birleştirip savaş pratiğine dahil etmesi ve bu sayede 500 bin askeri personelin fiziki varlığına gerek kalmadan Japonya'yı teslim alabilmesi işten bile değildi. İkinci olarak; Truman, Japonya'ya karşı girişilecek bir hareketin katlanılmaz bir külfet getireceğini savlarken bu hareketin gerektirdiği tüm askeri ve/veya ekonomik maliyetin ABD üzerinde kalacağı iması üzerinden hareket ediyordu. Ne var ki -en yakın örnek olarak- Almanya'nın teslim alınması ve işgali sırasında durum hiç de böyle olmamıştı. Hakeza

⁵ Söz konusu telgrafta Dışışleri Bakanı Togo, savaşı sonlandırmaya yönelik arzularını son derece yüksek bir vurguyla ifade ettikten sonra müttefiklerin koşulsuz teslimiyet şartlarını, bu arzunun gerçekleşebilmesi önündeki en büyük engel olarak işaret etmiştir. Keza Togo'ya göre koşulsuz teslimiyet demek, Japon imparatorluk sisteminin dağıtılması ve İmparator Hirohito'nun müttefikler tarafından teslim alınıp yargılanması anlamına gelmekteydi. Japonların teslimiyet koşullarını ulusal bir onur meselesi olarak gören tavırlarına karşın Amerikan tarafında da durum pek farklı değildi. Amerikalılar için teslimiyet koşulları pazarlığa kapalıydı ve bu anlamda en ufak bir esnekliğe dahi tahammül yoktu. Keza dönemin ABD Savaş Seferberliği Direktörü James F. Byrnes'in fırsatını buldukça Başkan Truman'a telkin ettiği gibi; Pearl Harbor baskını nedeniyle Amerikan hükümeti üzerinde son derece ağır bir kamuoyu baskısı vardı ve bu ortamda Japonya ile teslimiyet koşullarını müzakere etmek pek olası görünmüyordu.

Birtakım siyasi ve/veya akademik çevreler, *mokusatsu* krizinden bağımsız olarak; salt bu uzlaşmazlık halini bile Japonya'nın tarihi ultiyatoma verdiği yanıt olarak görüp nükleer silah kullanımını askeri anlamda olumlanabilir bir temel üzerine çekmeye çalışabilir. Ancak tarihsel açıdan ironik olan şudur ki Hiroshima ve Nagasaki'ye atılan nükleer bombaların ardından adeta beli kırılıp tümüyle aciz kalan Japonya 2 Eylül 1945 tarihinde resmen ve ABD'nin talebindeki gibi koşulsuz bir biçimde teslim olduğunda; ABD savaş yönetimi ne imparatorluk sistemine dokunmuş ne de Japon İmparatoru Hirohito'yu diğeri savaş suçları gibi mahkeme önüne çıkarıp yargılatmıştır.

Yalta Konferansında alınan ilke karar Potsdam Konferansında resmi takvime göre SSCB, Japonya'ya karşı Uzak Doğu'daki savaşa katılacak; dolayısıyla da (ABD'nin katlanılamaz olarak ilan ettiği) maliyet bölüşülmüş olacaktı. Ki zaten Sovyet Dışişleri, tam da bu kararların gereğini yerine getirmek üzere 29 Temmuz 1945 tarihinde ABD'ye başvurarak savaşa katılabilmek için resmi bir davet yazısı istemiş; ancak söz konusu talep, Truman yönetimi tarafından reddedilmişti. Kendiyle tezat bu durum, Truman'ın ortaya attığı yeni odağı tümüyle hükümsüz kıldığı gibi SSCB'nin Pasifik Cephesinden uzak tutulmak istenmesinden hareketle nükleer silah kullanımı meselesinin askeri boyuta gerekçeli olmadığını göstermektedir.

Japonya'nın Potsdam ultimatoma uymaması, askeri gereklilikler ve Japonya'ya karşı yürütülecek bir hareketin katlanılamaz maliyeti üzerine gelişen üç tarihsel kritik, batılı resmi anlatının meşruiyet argümanlarını boşa düşürmüştür. Ama aynı zamanda nükleer silahlar/silahlanma üzerine sorulan "Neden?" sorusuna yanıt olacak ana temayı satır aralarında açık etmiştir. Komuta kademesinin önemli bir kısmı Japonya'ya karşı nükleer silah kullanımı meselesine ısrarla karşı çıkıp böyle bir eylemin askeri açıdan son derece gereksiz olduğunu dile getirirken Truman yönetiminin -Japon başbakanının ifadelerini ultimatoma verilmiş bir yanıt olarak değerlendirip- işi bir tür oldu-bittiye getirmesi ve tüm bunlar olurken SSCB'yi savaş dışı bırakmak suretiyle nükleer silah kullanımının kaçınılmazlığı üzerine bir imaj oluşturmaya çalışması gayet net bir biçimde göstermektedir ki Hiroshima ve Nagasaki'ye atılan nükleer bombaların ardındaki; dolayısıyla da nükleer silahlanmanın temelindeki esas motivasyon, salt siyasi bir bağlama dayanmaktadır. Dönemin Sovyet Dışişleri sekreteri Molotov, "*Bombalar Japonya'ya atılmıştı ama tabii Sovyetler Birliği hedeflenmişti; sanki bize (...) sizin atom bombanız yok ama bizim var ve eğer kıpırdarsanız halinizin ne olacağını görün diyorlardı.*" (Çuyev, 2022, s. 111) derken ya da benzer şekilde; Stalin, "*Atom bombası şantajı üzerine işleyen bir Amerikan politikası ile karşı karşıyayız.*" (Gaddis, 2023, s. 32) çıkışını yaparken bu siyasi bağlamın doğrudan doğruya Sovyetler Birliği'ni hedef aldığını iddia etmişlerdir.

Sovyet yönetiminin Hiroshima ve Nagasaki bombalamalarında asıl hedefin kendileri olduğu yönündeki beyanları, ana akımı takip edenlerin büyük çoğunluğu tarafından birer hezeyan olarak değerlendirilebilir. Ki böylesi bir değerlendirme, ana akım kavrayışın gelişmesinde önemli paya sahip isimlerden biri olan George F. Kennan'ın -X mahlasıyla yayınladığı- ünlü makalesindeki "tarihsel-coğrafi (Asyalı) bir genetik miras olarak Rus güvensizliği hissi" savı (1947, s. 568) ile kusursuz bir bağıntı oluşturarak zaman-mekân uzamında kendi kendini olumlar bir imaj üzerine görünür. Ancak kronolojik dizge ve üzerine anlaşılan tarihsel örüntü, ana akım kavrayışın ön kabullerini değil; Sovyet yöneticilerin çıkışlarını doğrulayan bir temel oluşturmaktadır. ABD'nin 16 Temmuz 1945 tarihinde gerçekleştirdiği (ilk nükleer deneme olan) *Trinity* patlaması, bu bağlamda izlek oluşturabilecek ilk somut örnektir. Nükleer silahların/silahlanmanın ardındaki motivasyonun (askeri değil) siyasi bir bağlama dayandığı ve bu bağlam özelinde asıl hedefin SSCB olduğu yönündeki sava göre; söz konusu nükleer denemenin tarihinin Potsdam Konferansının resmi açılışının hemen bir

gün öncesine denk düşmesi, asla tesadüfi bir durum değildir. Hatta Truman'ın, nükleer silah denemesinin yetişmemesi ihtimaline karşılık Potsdam Konferansını özel ricayla erteletmeyi planladığı (Alperowitz, 1965) dikkate alındığında; tarihler arasında -aksi ya da alternatif bir çıkarımı olanaksız kılacak kadar- sıkı bir korelasyon olduğu görülmektedir. Kronolojik dizgedeki bu kuvvetli bağıntı üzerine; Truman'ın nükleer silahları politik bir enstrüman olarak değerlendirdiği ve Potsdam gibi (savaş sonrası dünya düzeninin belirlenmesinde en keskin dönemlerden biri olarak görülen/gösterilen) bir konferansa, elinde böylesine dehşetli bir enstrümana sahip olmanın avantajı ile gitmek istediği yönünde bir çıkarımda bulunmak pekâlâ zorlama olmayacaktır. Hakeza Truman da bu tarihi anı “*Artık elimizde (savaşta devrim yaratmanın yanı sıra) tarihin ve uygarlığın akıbetini değiştirebilecek bir güç vardı.*” (1965, s. 457-458) sözleriyle betimlerken nükleer silahların kendilerine vadettiği politik belirlenim gücünü; dolayısıyla da Potsdam öncesinde elde ettikleri avantajlı konumu vurgulamıştır. Benzer şekilde Churchill de Stalin'in Potsdam Konferansı sırasında söz konusu nükleer denemeden haberdar olduğu o tarihi anı aktarırken nükleer silahların/silahlanmanın ardındaki politik gerçekliğe vurgu yapmıştır (1985, s. 579-580): “*Başkanın ne yapacağını biliyordum. Ölçülmesi gereken en önemli şey Stalin'in üzerindeki etkisiydi. Memnun olmuş görünüyordu. Yeni bir bomba! Olağanüstü bir güç! (...) Dünya politikasında meydana gelecek değişiklik hakkında en ufak fikri olsaydı bu durum tepkilerine yansır.*”

Trinity patlaması ile Potsdam Konferansı arasındaki kronolojik korelasyonu sıkı bir nedensellik ilişkisine dolaylayan bağıntı bir benzerini, izlek içerisine katılacak ikinci örnek olarak; Japonya'yı hedef alan ikinci nükleer bomba ile SSCB'nin Mançurya Adasına çıkışı arasında görmek mümkündür. Buna göre; 9 Ağustos 1945 tarihinde gerçekleştirilen Nagasaki bombalamasının SSCB tarafından yapılan bu Uzak Doğu hamlesinin hemen bir gün sonrasına denk düşmesi, asla tesadüfi bir durum değildir. Dönemin Dışişleri Bakanı James F. Byrnes'in da gayet açık bir biçimde itiraf ettiği gibi Yalta ve Potsdam Konferanslarında alınan kararlara rağmen ABD'nin SSCB'yi Japonya Savaşından uzak tutmak istediği ve bunun temel sebebinin olası bir Mançurya işgalinin önünü almak olduğu (Küçük , 2010, s. 45) dikkate alındığında; Nagasaki'ye atılan bombanın aslında Sovyetlerin hamlesi üzerine yapılmış bir karşı hamle olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Askeri gerekliliğin artık tümüyle ortadan kalktığı savaş koşullarında Truman yönetimi, bu karşı hamle ile Japonya'nın teslim olma sürecini mümkün olduğu kadar öne çekip SSCB'nin Mançurya'daki varlığını (fiilen sona erdiremeyecekse bile) hukuken hükümsüz kılmaya çalışmıştır (Lafeber, 2002, s. 27-28). Nagasaki'ye atılan nükleer bombanın asıl hedefinin SSCB olduğunun bir diğer kanıtı da Başkan Truman'ın aynı gün katıldığı bir radyo mülakatındaki ifadeleridir. Üçüncü örnek olarak görülebilecek bu mülakatta Başkan Truman, önce nükleer silahların yıkım kapasitesini ve olası Üçüncü Dünya Savaşında neler yaşanabileceğini resmetmiş; hemen ardından ise Almanya'nın ödeyeceği savaş tazminatına yönelik Amerikan tezini ve Doğu Avrupa'ya hiçbir gücün etki alanına bırakmayacaklarını dikte ederek (2024) Sovyet yönetimine açık bir gözdağı vermiştir.

Amerika'nın nükleer politikasının irdelenmesinde görülecek dördüncü ve son tarihsel örnek, yeni bir nükleer türü olan hidrojen (termonükleer/füzyon) bombasının gelişimi aşamasında kaydedilmiştir. Süper bomba olarak da adlandırılan ve ilk denemesinde gözlemcileri dehşete düşürüp “hiçbir mantıklı kullanımı olamaz” değerlendirmesini yaptırtacak kadar büyük bir tahribata neden olan (Gaddis, 2023, s. 62) bu yeni nesil nükleer silahlarla ilgili başkanlık kararının deklarasyonu sırasında Truman, “*Hiç kimse kullanmak istemese bile bombayı yapmamız gerekiyor. Sadece Ruslarla pazarlık amacıyla bile bu bombayı yapmalıyız.*” (Gaddis, 1987, s. 113) ifadelerini kullanarak hem bu yeni nesil nükleer silahların ana bağlamını hem de nihai hedefini gayet açık bir biçimde göstermiştir. İtiraf niteliğindeki bu ifadeler, izlek içerisinde görülen diğer üç örnekle birlikte değerlendirildiğinde; ABD menşei nükleer silahlar/silahlanma programı üzerine sorulu “Neden?” sorusunun nihai (ve mümkün olan en kompakt) yanıtına ulaşmak artık işten bile değildir. Buna göre nükleer olgusunun Amerikan politik gerçekliğindeki yeri, Mançurya’dan Almanya’ya; SSCB ile aralarındaki mutlak ve evrensel ölçekli ayrışmada kendilerine üstünlük sağlayacak bir pazarlık ögesi -ya da kavramsal açıdan daha doygun bir ifadeyle; siyasal bir baskı unsuru- olarak karşılıklıdır. Hemen bu noktada olası bir kavramsal sapmanın önünü alabilmek adına özellikle ifade etmek gerekir ki nükleer silahların ABD nazarındaki bu siyasal işlevi, Clausewitz’in klasik tasvirindeki “*Savaş, siyasetin başka araçlarla devam ettirilmesinden başka bir şey değildir.*” (2007, s. 28) çıkışından moment alıp derinliği yine dönüp dolaşıp askeri bağlama soyutlanacak şekilde anlamlandırılmamalıdır. Eğer ABD ile SSCB arasındaki ayrışma ve bu ayrışmanın sonucuna dolaylanan nükleer silahlar/silahlanma programları ille de savaş olgusu üzerinden kavranacaksa; bu kavrayışı en olgun tasımına ulaştıracak olan, Sun Tzu’nun “*Üstün başarı, düşmanın direncini savaşmadan kırabilmektir.*” (2011, s. 16) ifadelerinin temelliği olacaktır. Ki Başkan Truman da 14 Temmuz 1949’da katıldığı gizli bir toplantıda ABD’nin nükleer politikaları ile ilgili olarak “*Uluslararası kontrolü (kısa vadede) sağlayamayacağımızı biliyorum. Bu nedenle uluslararası kontrolü sağlayana kadar nükleer silahlarda en güçlüsü olmalıyız.*” (Rosenberg, 1979, s. 76) sözlerini dile getirirken tam olarak bu durumu; nükleer silahların, düşmanın direncini savaşmadan kırabilecek; yani siyasal açıdan geri çekilip bir anlamda teslim olmalarını sağlayacak baskı aygıtları olduğu gerçeğini işaret etmiştir.

2. Soğuk Savaşın Nükleere Bağışık Tarihi

2.1. Soğuk Savaş Öncesi Soğuk Savaş

-*İlk sekans olarak Wilson prensipleri:* Soğuk Savaş olgusu, antagonistik biçimde birbirinden ayrılmış iki dünya görüşü arasındaki evrensel ölçekli hegemonya mücadelesi olarak anlamlandırıldığında; Wilson prensipleri olarak da bilinen ünlü Ondört İlke (Fourteen Points), Soğuk Savaşın tarihsel bütün içerisindeki ilk sekansını oluşturur. Başkan Wilson’ın ilk kez 8 Ocak 1918 tarihinde Amerikan Kongresine hitaben yaptığı bir konuşma sırasında deklare ettiği ilkeler, birbiriyle ilintili iki temel gayeyi dolaylayarak bu tarihsel kritiği karşılar. Makro ölçekli bir gerilime sahip olan ilk gayenin jeneriği için;

“Ünlü Ondört İlke, kurallarını Amerika’nın koyduğu; dolayısıyla da hegemon güç pozisyonuna Amerika’nın konumlandığı bir dünya tasvirinin ilanıdır.” ifadelerini kullanmak hiç de abartılı ve/veya polemikçi bir çıkış olmayacaktır. Bir kere; söz konusu ilkelerin kamuoyuna ilan edildiği tarih tam da yeni bir dünya düzeninin doğum sancularıyla inleyen bir zaman dilimine denk düşmektedir. Ama daha da önemlisi, ilkelerin içeriğidir. Wilson, Ondört ilkenin istisnasız tamamında; diplomasinin pratiğinden devletlerarası ilişkilerdeki temel denge unsurlarına ve/veya uluslararası ticaretin tabi olacağı temel kurallardan geriye kalan son imparatorlukların akıbetine ve hatta yeni statükoyu evrensel ölçekte kurumsallaştıracak bir örgüt fikrine kadar -hegemon bir gücün gündemini oluşturabilecek- hemen her konuda tavır belirlemiş ve bu tavrını tıpkı bir hegemon gibi norm formuna getirerek uluslararası topluma dikte etmiştir. İkinci gaye kapsamında ise oluşturulmaya çalışılan evrensel hegemonya için korumacı bir refleks geliştirildiği ve bu bağlamda son derece açık bir yönelimle Sovyetler Birliğinin hedef alındığı görülmektedir. Rus lider Lenin’in enternasyonalist bir anti-emperyalizm dalgası oluşturmak suretiyle Ekim Devrimini evrenselleştirme çabalarına karşın Wilson, dönemin gözde siyasi akımı olan ulusalcılık kartına oynayacak ulusların kendi kaderini tayin (self-determinasyon) fikrini ilkeselleştirerek bu hegemonya karşıtı hamleyi (ya da ABD’nin perspektifinden değerlendirildiğinde; “karşı hegemonya” girişimini) savuşturmayı planlamıştır.

Wilson’un ileri görüşlü bir idealist olduğunu ve self-determinasyon fikrinin ilkeselleşmesi meselesinin de bu bağlamda; demokrasinin evrensel standartlara erişebilmesi gibi çağının çok ötesinde bir misyon üzerine olduğunu savunanlar azımsanamayacak kadar çoktur ve hiç kuşkusuz daha da çoğalacaktır. Ancak biri dönemin konjonktürünü özetleyen, biri söz konusu ilkelerin içerisine saklı duran ve bir diğeri ise Soğuk Savaşın son safhalarında gözlenen üç kritik, self-determinasyonun nihai bağlamının Soğuk Savaşa dolaylı olduğunu gayet net bir biçimde tanıtlamaktadır. Dönemin konjonktürünü yansıtan ilk kritiğe göre; dünya savaşının halklar üzerinde yarattığı tahribat ve birbiri ardına çöken rejimlerin arkada bıraktıkları siyasi boşluk gibi maddi gerçeklik unsurlarının, -dolaysız bir yönelimle- Bolşevik rejiminin cazibesini arttırdığı (Hobsbawm, 2023, s. 39) bir ortamda kendi hegemonyasını evrenselleştirmeye çalışan bir güç için anormal olacak olan, bu sosyo-politik kritiği görmezden gelmektir. Ki Amerikan dış politikasının 19. yüzyılın ortalarından itibaren son derece ince ve geniş perspektifli bir işçilikle işlendiği (Ataöv, 1970) dikkate alındığında; böylesi bir olasılık pek mümkün görünmemektedir. Söz konusu ilkelerin içerisinde saklı duran ikinci kritik bağlamında; self-determinasyon fikrinin idealist bir çerçeve içerisinde demokrasinin evrensel standartları ile ilişkilmesi şöyle dursun, Amerika’nın çıkarlarından ya da karar alıcılarının takdirinden azade bir pratiğe koşulmasının bile mümkün olmadığı görülmektedir. Keza deklarasyon içerisinde self-determinasyon fikrini çağrıştıran tek ibare olan “özerk gelişim” ifadesinin geçtiği 10. ve 12. maddeler, evrensel ölçekte hiçbir iddiası olmayan ya da evrensel olana soyutlanmasını sağlayacak bir anlam temeline dayanmayan ama diğer taraftan Amerika’nın bir tehdit olarak gördüğü SSCB karşısındaki süresiz çıkarlarını taşıyan Avusturya-Macaristan ve Osmanlı gibi çöküş halindeki iki

imparatorluğun mirası olacak siyasi bakiyeyi konu etmektedir. İşte Wilson prensiplerini, bu haliyle; Soğuk Savaşın ilk sekansı (yani farklı sahneleri bir ana tema etrafında tümelleyip kompoze eden bölüm) olarak anlamlandıran da tam olarak bölgeye yönelik bu ilgidir. Öyle ki 10. ve 12. maddeler aracılığıyla Wilson bir yandan enternasyonalist anti-empyralist devrim dalgasını sönmülmesini umduğu self-determinasyon fikrini evrensel bir normmuş gibi imgelerken bir diğer yandan da SSCB'ye karşı -Soğuk Savaşın özü/özeti olarak görülecek olan- çevreleme siyasetini temellendirmiştir. Söz konusu maddelere konu olan imparatorluk coğrafyalarının doğrudan doğruya SSCB'ye komşu olduğu ve bu jeo-politik tabloya ayrıca; 11. maddede siyasal ve ekonomik bağımsızlıklarının uluslararası güvence altına alınması gereğine dikkat çekilen Sırbistan, Romanya ve Karadağ ile 13. maddede (denize çıkışı olmak kaydıyla) bağımsız bir siyasi yapıya kavuşması gereği salık verilen Lehistan'ın (Polonya) da eklendiği gerçeği dikkate alındığında; Wilson'ın kafasındaki şeyin SSCB'yi çevreleme siyasetinden başkası olmadığı gayet açık biçimde görülmektedir. Soğuk Savaşın son safhalarından gözlenen üçüncü kritiğe göre ise ABD'nin self-determinasyon fikrini SSCB'ye karşı sistematik bir Soğuk Savaş enstrümanı olarak kullandığını söylemek mümkündür. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansının (AGİK) yaklaşık iki yıllık çalışmalarının üzerine hazırlanan Helsinki Nihai Senedi, bu bağlamda tanıtlayıcı gücü oldukça yüksek bir tarihi referans olarak öne çıkmaktadır. Amerikan tarafı SSCB ile AGİK öncesinde imzalanan 29 Mayıs 1972 tarihli İkili İlişkilerin Temel İlkeleri Anlaşmasında ima dahi edilmemiş olmasına rağmen SSCB'nin Doğu Avrupa üzerindeki hegemonik varlığını resmen tanıma taahhüdü vererek self-determinasyon hakkını evrensel ve tartışmasız bir ilke olarak Nihai Senet içerisine sokabilmeyi başarmıştır. Soğuk Savaşın 1945 yılı sonrasına denk düşen en esaslı gerilim alanlarından birinin Doğu Avrupa'nın statüsü meselesi olduğu dikkate alındığında, ABD'nin verdiği tavizin büyüklüğünü; dolayısıyla da self-determinasyon hakkının ABD nezdindeki stratejik önemini anlama/anlamlandırma bağlamında hayli sağlam bir kavrayış noktası yakalanmış olur. Neredeyse tüm sömürgelerin bağımsızlığını kazandığı ve birkaç istisna dışında hemen her orta-büyük ölçekli siyasi aktörün homojen demografilere sahip olduğu; yani özetle self-determinasyon hakkının evrensel olanla ilişkilensinin yeri ve gereği olmadığı bir ortamda hiç şüphe yoktur ki böylesine büyük ve esaslı bir taviz, taktik temelde üstünlük elde etme arayışının bir sonucudur ve tahmin edilebileceği üzere bu taktik üstünlüğün nihai hedefi de doğrudan doğruya SSCB'dir.⁶ Bu bağlamda Amerikan yönetiminin, heterojen bir demografi üzerine kurulu olan ama daha da önemlisi; içersediği ayrık unsurları, mevcuttaki rahatsızlıklarını rejim aleyhtarı bir eylemliliğe dökmeye istekli olan Sovyetler Birliği'ni adeta Akhilleus topuğundan vurmayı hedeflediğini iddia etmek hiç de zorlama bir söylem olmayacaktır. Ki zaten

⁶ Nihai Senedin siyasi ilkeleri sıralayan birinci sepeti içerisinde düzenlenen "halkların haklarının eşitliği ve kaderlerini kendilerinin saptamaları hakkının" -parçalı durumdaki- Almanya'nın birleşebilmesini olanaklandırmak gibi bir gayeyle motive olduğunu; hakeza yine birinci sepet içerisine sıralanan "egemen eşitlik" ve "bu kavramın özünde duran tüm haklara karşılıklı saygı" gibi siyasi ilkeler nezaretinde Nihai Senet bağlamındaki self-determinasyon hakkının Doğu Avrupa ile hiçbir ilgisinin olmadığını savunan bir görüş daha vardır (Gerger, 1980, s. 105). Üstelik bu görüş, birincil kaynak statüsündeki referanslara dayalı görünmektedir. Ama tarihsel akış, self-determinasyon hakkının asıl ilgi sahasının Doğu Avrupa olduğunu son derece net bir biçimde göstermiştir.

tarihsel akış da tam olarak bu minval üzerine gerçekleşmiş; Sovyetler Birliği, Polonya'dan başlayıp kısa süre içerisinde Doğu Avrupa'nın tamamını saran rejim aleyhtarı özyönetim talepleri üzerine çözülmeye başlarken Sovyet yönetimi, Akhilleus topuğundaki bu yaranın sancısıyla başa çıkamayıp (bölge üzerine silahlı müdahale seçeneğini salık veren) Brejnev Doktrininden vazgeçmiş; yani bir anlamda self-determinasyon hakkının kendi topraklarında yarattığı kelebek etkisine yenilmiştir.

-Bir Soğuk Savaş emaresi olarak diplomasinin pasifizasyonu: Soğuk Savaşın neliğini anlama/anlatma yolunda birçok farklı ve özgün tanım geliştirilmiştir. Literal anlamda bir tür kakofoni oluşturan bu tanımların her birini doğru kabul etmek gerek kavramsal açıdan gerekse tarihsel açıdan mümkün değilse de Soğuk Savaşın ayırt edilmesinde birer emare ve/veya karakter belirteci olarak kodifiye etmek pekâlâ mümkündür ve hatta gereklidir. Haluk Gerger'in Soğuk Savaş kavrayışının ana odaklarından birini oluşturan diplomasi başlığı, bu bağlamda önemli ve çarpıcı bir belirteç olarak öne çıkmaktadır. Gerger'e göre Soğuk Savaş, taraflar arasında diplomasinin hemen hemen tamamen ortadan kalktığı ve dahası; diplomasinin pozitif etkinliğine duyulan inancın yitirildiği bir "anomi"⁷ dönemi olarak pratiğe koşulmuştur (1980, s. 29-30). Diplomasinin, diyalog ve müzakere gibi pratikler üzerinden devletler sistemine katıldığı; dolayısıyla uluslararası toplumun kurallarının belirlenmesine ve gelişimine oldukça etkin bir kurum olarak katkı sağladığı dikkate alındığında; Gerger'in kullandığı "anomi" etiketi son derece kıymetli bir değerlendirme olarak dikkat çeker. Keza sıcak bir çatışmaya dönüşmeyecek kadar soğuk ama diğer yandan da bir barış ortamını içerseyemeyecek kadar savaşımlı bir dönemin özgün koşulları içerisinde diplomasinin varıp varabileceği yer, ancak bu şekilde nitelenebilirdi. Ancak bu değerlendirme, kavramsal temelden tarihsel pratiğe ulanırken Gerger'in ellerinde hatalı bir ilişkilendirmenin kurbanı olup hükümsüz kalmıştır. Öyle ki Gerger'in üzerine odaklandığı dönemde ABD ile SSCB arasındaki diplomatik ilişkiler, anomi etiketini hak edecek kadar pasifize olmamıştır. Gerek Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin pratiği gerekse büyükelçi seviyesindeki karşılıklı temsiliyet hali, diplomasi kurumunun tümüyle âtil bırakılmadığına kanıt oluşturur ki ABD ile SSCB arasındaki en ciddi kriz olan Küba bunalımının hemen ardından tarafların kırmızı hat kurmaya mutabık olmaları, diplomasinin pozitif etkinliğine duyulan inancın devam ettiğinin apaçık bir göstergesidir. Fakat her şeye rağmen Gerger'in diplomasi üzerinden anlamaya/anlatmaya çalıştığı şeyin, Soğuk Savaşın tarihsel gerçekliğinden tümüyle kopuk olduğunu söylemek de mümkün değildir. Hatta tam aksine Soğuk Savaş, tarihsel izlek içerisindeki yerine doğru bir biçimde konumlandırıldığında; Gerger'in odağı, bu dönemin bütünden ayırt edilmesinde kusursuz bir emare olarak değer kazanır. ABD'nin Bolşeviklerin iktidara geldiği Ekim Devriminden 1933 yılına kadar Sovyetler Birliğini (ve yönetimini) tanımamış; dolayısıyla da diplomatik ilişkileri söz konusu 16 yıl boyunca sıfır noktasında

⁷ Yunanca orijinalindeki yazımı "anomie" olan kavram çağdaş literatür içerisinde ilk kez Emile Durkheim'in *İntihar* (2013) çalışması ile girmiştir. Genel karşılığı itibarıyla "bir toplumsal kurulum içerisinde yasaların ve/veya kuralların hükmünü kaybetmesi sonucu ortaya çıkan kaos durumu" olarak anlaşılan kavram, Durkheim'in çalışması içerisinde daha dar bir anlamlandırma ile düzensiz intiharı tanımlamak için kullanılmıştır.

tutmuş olması, bu bağlamda Gerger'in odağına hüküm kazandıracak tarihsel uyumu oluşturur. Dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın Ekim Devriminin hemen sonrasında SSCB ile diplomatik ilişkileri kesmesi ve bu diplomatik tanımazlık halinin diğer başkanlarca da sürdürülerek bir devlet politikası haline gelmesi ve dahası; 1933 Kasımında alınan SSCB'yi tanıma ve diplomatik ilişkilere başlama kararının⁸ -diplomasi kurumunun pozitif etkinliğine duyulan inancın yeniden canlanmasından ziyade-Asya'daki Japon yayılmacılığını sınırlandırabilmek adına Roosevelt yönetimi için adeta bir zorunluluk oluşu (Browder, 1953) bir yandan Gerger'in kavrayışını olumlayacak tarihsel temeli ortaya çıkarırken bir diğer yandan da Soğuk Savaşın tarihsel bütün içerisindeki esas başlangıcının 1917 kırılmasına dayandığını kanıtlamaktadır.

-Bir Soğuk Savaş klasiği olarak Çevreleme Siyasetinin tarihi kökleri: Çevreleme siyaseti, Soğuk Savaşın en bilinen; hatta neredeyse Soğuk Savaş tanımlayan bir politik konsept olarak literatür içerisinde yer tutmuştur (Belleto, 2007, s. 150-151). Truman ve Churchill gibi siyasi perdenin en üstündeki isimlerin açıklamalarının Soğuk Savaşın resmi ilanı olarak değerlendirilmesine karşın çevreleme siyasetinin Soğuk Savaşın fiili başlangıcı olarak görülmesi, böylesi bir özdeşleşimin temellendirilmesinde hiç şüphesiz büyük pay sahibidir. ABD'nin Soğuk Savaş politikalarının belirlenmesinde son derece önemli bir yeri olan Hans J. Morgenthau'nun çevreleme siyaseti üzerine sunduğu “Çevreleme siyaseti (...) düşman ulusa şunları söylemeye yarar: ‘En çok bu çizgiye kadar.’ Bu, gösterilen çizginin aşılmasının kesin bir şekilde savaş anlamına geleceğine yönelik bir uyarıdır.” (1970, s. 80-81) tanımı ya da çevreleme siyasetinin fikir babası olarak görülen gösterilen George F. Kennan'ın “Sovyet yönetiminin yabancı ülkelerdeki komünist partileri kullanarak ya da doğrudan yeraltı faaliyetlerde bulunarak bir etki sahası oluşturmaya çalıştığı ve bu nedenle Sovyet siyasetinin sınırlandırılması gerektiği” (2024) uyarısı ile merkeze gönderdiği ünlü Uzun Telgraf baz alındığında; gerçekten de çevreleme siyaseti ile beraber soyut düşman tasvirlerinden çıkılıp pratik siyasette karşılığı olan eylem aşamasına doğru önemli bir adım atıldığı görülmektedir. Ancak bu girift ve eylemsel açıdan oldukça tutarlı görünen bağıntı, Soğuk Savaşın fiili başlangıcının, Ekim Devrimi ile yaşanan tarihsel kırılmanın hemen ardına denk düştüğünü; 1946-47 yılları içerisinde çevreleme siyaseti üzerinden kaydedilenlerin ise bu bağlamda olsa olsa ikinci perde şeklinde anlamlandırılabilceğini kanıtlar. Zira Fransa Başbakanı Georges Clemenceau'nun SSCB'nin Batı Avrupa üzerindeki siyasi-iktisadi-askeri etkilerini izole edebilmek amacıyla 1919 yılında uygulamaya koyduğu karantina kuşağının (*cordon sanitaire*) (Ham, 1992, s. 111) hem jeo-stratejik hem de teknik anlamda Kennan'ın önerisinde ve/veya Morgenthau'nun betimlemesinde görülen çevreleme siyasetinden hiçbir farkı yoktur. O kadar ki Soğuk Savaşa özgülenen çevreleme siyasetinin prototipi olarak etiketlenebilecek bu izolasyon kuşağının final aşaması bile Morgenthau'nun

⁸ Roosevelt yönetiminin aldığı SSCB'yi tanıma kararının aslında ekonomi-politik bir bağlama dayandığını; bu bağlamda esas gayenin, 1929 Büyük Buhranı nedeniyle darboğaza giren Amerikan sermayesini yeni ve karlı pazarlara eriştirebilmek olduğunu savunan (Wilson, 1971) alternatif bir görüş daha bulunmaktadır. Dönemin maddi-tarihsel gerçekliği dikkate alındığında bu görüş tamamıyla reddedilemeyecekse de öncelikli sebebin Japonya olduğunu özellikle belirtmek gerekir. Keza Japonya'nın Doğu Asya'da yarattığı tehdit, Sovyet coğrafyasının vadettiğinden daha büyük ve canlı bir pazarı hedef almıştır.

öngörüsündekine paralel bir biçimde gerçekleşmiş; 30 Kasım 1939 tarihinde statükonun sınırlarını aşır Finlandiya'ya giren SSCB Milletler Cemiyeti üyeliğinden çıkartılmış ve bu siyasi yaptırımı askeri bir başka yaptırımla beslemek isteyen ABD, SSCB'ye karşı havacılık teknolojilerini kapsayan uluslararası bir ambargo çağrısında bulunmuştur (Beck, 1981).

-Soğuk Savaşın karakteristik vekalet savaşları: Rus İç Savaşı, Münih Anlaşması ve II. Cephe Krizi: Düşman iki taraftan birinin, diğerr tarafın çatışma halinde olduğu aktörü (üçüncü tarafı) doğrudan ya da dolaylı biçimde destekleyerek kendi savaşını -bu vekil savaşın üzerine- dolaylaması (Deutsch, 1964, s. 102) anlamına gelen vekalet savaşları, tarihsel açıdan oldukça köklü ve yaygın bir kullanıma sahip olagelmiştir. Ne var ki bu tarihsel pratiğın kavramsallaşıp akademik yazın içine katılması, ancak Soğuk Savaş döneminde gerçekleşebilmiştir. Vekalet savaşı olgusunun bu dönem içerisinde rastlantısal/düzensiz bir savaş eylemi olmaktan çıkıp askeri stratejinin sistemik bir parçası haline gelmesi (Loveman, 2002, s. 30) ve dolayısıyla da tarihteki en yoğun kullanımının -vekalet savaşlarını, Soğuk Savaşa ait bir karakteristik olarak gösterecek kadar yüksek bir kararlılıkla (Deutsch, 1964)- bu dönem içerisinde gerçekleşmesi, kavramın niçin Soğuk Savaş dönemi içerisine doğduğunu gayet rasyonel bir biçimde izah etmektedir. Gerçekten de Kore Savaşından Vietnam'a ve/veya Üçüncü Dünya ülkelerindeki devrimci-karşı devrimci çatışmalarından Afganistan'a varıncaya değin dönem içerisinde gerçekleşmiş neredeyse hemen her askeri çatışmanın bir şekilde vekalet boyutuyla derinleşmiş olması, Soğuk Savaş ile vekalet savaşı arasındaki bu kavramsal-tarihsel özdeşleşmeyi haklı çıkaracak yeterliliktedir. Peki tarihsel akış içerisinde ne olmuştu da savaşın denklemi değişmiş; vekalet savaşları askeri stratejinin asli bir unsuru haline gelmişti? Ana akımı oluşturan çevrelere göre bu soruya cevap oluşturacak nihai bağlam, iki süper gücün, olası bir nükleer savaşın önünü alabilmek için -konvansiyonel bir çatışma şeklinde bile olsa- karşı karşıya gelmemeye özen göstermesi ile gerekçelidir (Pfaff, 2017, s. 305). Ancak tarafların nükleer politikalarının olasılık dahilinde de olsa askeri bir çatışma hazırlığına değil evrensel ölçekli bir hegemonya siyasetine dolaylandığı dikkate alındığında; tarihsel oluşun, bu indirgemeci yaklaşımdan daha derinlikli bir cevapla izaha muhtaç olduğu ortadadır.

Vekalet savaşı kavramının herhangi bir ima dahi olmaksızın tıpkı bu haliyle (*proxy conflict*) kayda geçen ilk kullanımlarından birinin Lenin'e ait oluşu hem kavramın tarihsel bütün içerisindeki nihai bağlamını/derinliğini anlama hem de böylesi bir karakteristik unsur eşliğinde Soğuk Savaşın başlangıcının 1945 öncesine denk düştüğünü tanımlama uğrunda başvurulabilecek ilk referans kaynaklarından biri olarak öne çıkar. Trotsky'nin 1970'lerde yayınlanan notlarından aktarıldığı haliyle; Lenin, 1918-1922 yılları arasında cereyan eden iç savaş sırasında vekil aktör ve vekalet çatışmanın gerek Sovyet hükümeti gerekse Sovyetlere yakın batılı komşular üzerinde ciddi bir baskı oluşturduğuna dikkat çekmiştir (Marshall, 2016, s. 185-186). Nitekim Rus İç Savaşı sırasında Amerikan yönetimi, tam da vekalet savaşı ve vekil savaşın konseptlerine uygun bir yönelimle; devrim karşıtı propaganda, gizli istihbarat faaliyetleri ve maddi yardımlar

gibi müdahale unsurlarını kullanarak Bolşeviklere karşı anti-Bolşevik Beyaz Güçleri desteklemiştir (Foglesong, 1995). ABD'nin Rus İç Savaşına yönelik bu müdahalesi, ABD ile SSCB arasındaki vekalet savaşlarının ilk örneği olması hasebiyle, Bolşevik devriminin evrenselleşme iddiası ve buna paralel olarak uluslararası statüko ve standart demokrasi kalıplarının korunması gibi refleksif imajlar üzerinden olumlanabilir dursa da son olmamış; oldukça kısa bir süre içerisinde düzenli bir askeri eylemlilik biçimini almıştır. Bu kez ABD değil ama ABD'nin Avrupa'daki -Sovyet karşıtı- müttefikleri olan Birleşik Krallık ve Fransa, 29 Eylül 1938 tarihinde Hitler Almanya'sı ile yaptıkları Münih Anlaşması çerçevesinde -batıya düşen kendi sınırlarını güvence altına aldıktan sonra- Hitler'e doğal genişleme alanı olarak (son istasyonu Sovyetler olan) doğuyu işaret etmiş ve böylece yeni bir vekalet savaşının tetiğini çekmişlerdir. ABD'nin Münih sürecinin dışında kalması, vekalet savaşları ile Soğuk Savaş arasındaki tarihi korelasyonun aleyhine bir durum olarak görülmemeli; Birleşik Krallık ve Fransa'nın varlığı -Soğuk Savaşın tarihsel bütününe dolaylanabilecek- bir blok/kutup tavrı olarak değerlendirilmelidir. Ki zaten ABD de Hitler'i bir vekil olarak doğuya yönlendirme politikasının askeri pratikte karşılık bulmasıyla beraber sürece bilfiil dahil olmuştur. Sovyet topraklarının işgaline adanmış Barbarossa Harekatının henüz birinci ayında (Temmuz 1941'de) dönemin Missouri senatörü (geleceğin 33. ABD Başkanı) Truman, senatoya hitaben yaptığı bir konuşmada "*Savaşı Almanya kazanır gibi olursa Rusya'ya; Rusya kazanır gibi olursa Almanya'ya yardım etmeliyiz. Böylece mümkün olduğu kadar fazla insan öldürmüştür olurlar.*" (Horowitz, 1965, s. 61) sözlerini sarf ederek ABD'nin bu iki potansiyel tehdit özelindeki vekalet stratejisini açık etmiştir. Temmuz 1941'i takip eden zaman dilimi içerisinde elbette ABD ve müttefiklerinin Almanya'ya yardım etmeleri gibi bir durum söz konusu olmamıştır; ancak Sovyet yönetiminin ısrarla talep ettiği ikinci cepheyi -iki yıl gibi savaş koşullarında kabul edilemeyecek kadar uzun bir süre boyunca- geciktirerek tıpkı Truman'ın ifade ettiği gibi; Sovyetlerin olabildiğince yıpranmasına imkân sağlamışlardı. Nazi Almanya'sına karşı açılacak ikinci cephenin savaşın akıbeti üzerine arz ettiği önem bariz bir biçimde ortadayken sürecin bile isteye geciktirilmesi ne kadar manidarsa ikinci cephenin açıldığı tarih de (zamanlama olarak) bir o kadar manidardır. Keza Normandiya çıkarması, Nazi birliklerinin Dinyeper Nehrinin batısına kadar sürüldüğü ve akabinde Sovyet komuta heyetinin Almanya'nın içlerine kadar gidecek bir taarruza hazırlandığı 1943 kışının hemen ardına yapılmıştır. Bu bağlamda Stalin'in 1947 yılında Fransız Komünist Partisi Lideri Maurice Thorez ile görüşmesi sırasında dile getirdiği "*Eğer Churchill Fransa'nın kuzeyinde ikinci cepheyi açmayı bir yıl daha geciktirmiş olsaydı Kızıl Ordu Fransa'ya gelmiş olurdu.*" (Gaddis, 2023, s. 22) sözleri, zafer kazanmış bir kumandanın savaş anılarındaki abartılardan çok daha fazlasıyla anlamlıdır.

Rus İç Savaşı, Münih Anlaşması ve Nazi Almanya'sına karşı açılması planlanan ikinci cephenin akıbeti açıkça göstermektedir ki ABD ve müttefikleri, 1917-1945 arası dönemde, Sovyet yönetiminin içinde olduğu potansiyel ve/veya mevcutlu her bir çatışmayı -üçüncü tarafı desteklemek suretiyle- derinleştirerek Sovyet siyasasını mümkünse yok etmeyi; değilse de en azından başını kaldırıp tehdit oluşturamayacak

kadar hırpalamayayı hesaplamışlardır. Bir açmaza sürüklenip sonuçsuz kalan Kore Savaşı, Amerikan askerleri için adeta bir bataklığa dönüşen Vietnam, Üçüncü Dünyada birer iç savaşa dönüşen devrimci-karşı devrimci çatışmaları, gerek Amerikan gerekse Sovyet istihbaratlarının üçüncü taraflar üzerinde yürüttüğü yeraltı faaliyetleri ya da 1979 Afganistan'ının ölüm kusan vadileri gibi her iki tarafın da dahil olduğu karşılıklı örnekler ile karşılaştırıldığında rahatlıkla ifade edilebileceği üzere; vekalet savaşlarının sistemik bir unsur olarak askeri stratejiye içersenişi için 1945 öncesi ile sonrası arasında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Nükleer silahların varlığının ya da yokluğunun ayırt edici hiçbir etkiye sahip olmadığı bu öncüllerin karşılaştırması sonucunda şu iki tasıma ulaşmak artık işten bile değildir: (1) Vekalet savaşlarının sistemik bir unsur olarak askeri stratejiye dahil oluşunun temel sebebi, tarafların evrensel siyasetleri içerisinde güttükleri hegemonya arayışıdır. Evrensel boyutlara genişmiş hegemonya rekabeti koşullarında taraflar, fiziki olarak her an her yerde bulunup diğeriyle mücadele edemeyeceğinden vekalet savaşı ve vekil savaşanlar aracılığıyla karşı tarafın hegemonik etki alanının genişlemesini engellemeye ve hatta konvansiyonel klasik askeri cephelerde yenik düşmesini sağlayarak evrensel hegemonya rekabetinde prestij ve güç kaybetmesine zemin hazırlamaya çalışmışlardır. (2) Vekalet savaşlarının rastlantısallıktan çıkıp sistemik bir unsur olarak genel askeri stratejiye dahil oluşları, Soğuk Savaşın karakteristiği olarak gerekçelenip tarihsel karşılığını bulacaksa; bu durum, kendi bütünlüğü içerisinde Soğuk Savaşın başlangıcının 1917 yılına denk düştüğüne kanıt oluşturur.

-Soğuk Savaş ilan eden metinler: ABD ile SSCB, tarihin hiçbir döneminde birbirlerine karşı resmi bir savaş ilanında bulunmamışlardır. Savaş teamüllerine ve alışlageldik savaş tarihi yazımına aykırı bu durum karşısında ana akımı oluşturan akademi ve medya çevreleri, kendi Soğuk Savaş anlatılarını kompoze edebilmek için resmi savaş ilanının yerini tutabilecek bir referans arayışına girmişler ve sonuçta en tatmin edici kaynak olarak liderlerin açıklamaları üzerine odaklanmışlardır. Ana akımın odağı çerçevesinde iki tarihi konuşmanın, Soğuk Savaş ilan eden kaynak metinler olarak görüldüğü/gösterildiği söylenilebilir. Başkan Truman'ın 12 Mart 1947 tarihinde Amerikan Kongresine hitaben yaptığı (ve daha sonraları Truman Doktrinini ilan eden metin olarak etiketlenen) ünlü konuşması, bu bağlamda bağlayıcılığı (dolayısıyla da popüleritesi) en yüksek metin olarak dikkat çekmektedir. Konuşmasına uluslararası politikadaki durumun doğrudan doğruya Amerika'nın ulusal güvenliğini ilgilendirdiğini belirterek başlayan Truman, uluslararası barışın ve dolayısıyla da ABD'nin ulusal güvenliği önündeki açık tehdit olarak totaliter rejimlerin varlığını işaret etmiştir. Totaliter rejimlerin, kendi gerçekliklerini, saldırgan bir tavırla özgür toplumlara ve kurumlara empoze etmeye çalıştıklarını belirten Truman'a göre her millet, biri özgürlüklere; bir diğeri ise baskı ve teröre dayalı iki yaşam biçimi arasında bir tercih yapmak zorundadır. Bu noktada; silahlı azınlıklar veya dış baskılar tarafından boyunduruk altına alınma girişimlerine direnen özgür halkların desteklenmesi, Truman için Amerika'nın tarihsel anlamda asli sorumluluğudur (Truman, 2024). SSCB'nin isminin hiçbir yerde anılmamasına rağmen gerek totaliter rejim etiketlemesiyle gerekse konuşmanın bir yerinde totaliter rejimlerin saldırgan eylemliliğini somutlamak üzere kullanılan "Polonya,

Romanya ve Bulgaristan” örnekleriyle karşı tarafın gayet net bir biçimde tanımlandığı; “biz ve onlar” soyutlaması üzerinden doğu-batı dikotomisinin çözümlendiği ve nihayet; ABD’nin (hegemonik) liderliğini ilan edip bu hegemonyanın karşısında olanlara polis gücünü kullanacağını açık ettiği bu konuşmanın Soğuk Savaşa dair en esaslı metinlerden biri olduğuna ve dahası; 1947 sonrasında yaşanacak olanlara ışık tuttuğuna hiç şüphe yoktur. Bu bağlamda konuşmanın hem tarihsel hem de siyasal anlamda sahip olduğu bağlayıcılık tartışmaya kapalıdır. Ancak bunların hiçbirisi, Truman’ın 12 Mart 1947 tarihli konuşmasını Soğuk Savaş için resmi bir ilan ya da bir milat saydırmaya yeterli değildir. Hatta tam aksine; konuşmanın resmi arşive kayıtlı başlığının ve ana bağlamının, Ataöv’ün de dikkat çektiği gibi; “Yunanistan ve Türkiye’ye yapılacak mali yardımlar” olduğu ve bu iki ülkenin de -Birleşik Krallık’ın savaş sonrası maddi koşulları sonucutarihsel batılı hegemonyanın kaybedilme riski olan Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgelerinin iki kritik merkezi olduğu (1969, s. 117) dikkate alındığında; Truman’ın bu konuşma özelindeki hedef stratejisinin, mevcut hegemon konumun korunmasından ibaret olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan bakıldığında rahatlıkla ifade edilebilir ki Truman’ın Soğuk Savaşın başlangıç metni olduğu iddia edilen bu konuşması, aslında yeninin değil; malumun ilanı ile karşılıklıdır.

Soğuk Savaşın resmi ilanını ikame etmek için başvurulmuş bir diğer kaynak ise Churchill’in ünlü “Demir Perde” (*iron curtain*) konuşmasıdır. Konuşmanın yapıldığı 5 Mart 1946 tarihinde her ne kadar Churchill’in resmi titri Birleşik Krallık’ın sabık başbakanı idiye de konuşmanın ABD’de yapılmış olması ve dinleyiciler arasında Truman’ın da bulunması, konuşmaya resmi bir nitelik kazandırmıştır. Öte yandan; konuşmanın gerek karşı tarafı gerekse ayrışmanın mahiyetini/akıbetini net biçimde tanımlayan bir kompozisyon sunması ise miladi bir belirteç olarak Soğuk Savaş tarih yazımına sabitlenmesini sağlamıştır. Konuşmasının “demir perde konuşması” olarak ünlenmesini sağlayacak vurucu kısmında “*Baltık’taki Stettin’den Adriyatik’teki Trieste’ye kadar kıtanın üzerine bir demir perde indi. Bu çizginin arkasında Orta ve Doğu Avrupa’nın ünlü başkentleri yer alıyor. (...) tüm bu ünlü şehirler ve etrafındaki nüfuslar, Sovyet alanı demem gereken yerde yer alıyor ve hepsi öyle ya da böyle bir şekilde sadece Sovyet etkisine değil; aynı zamanda Moskova’nın çok yüksek ve birçok durumda artan kontrolüne tabi durumda. (...) Tüm bu Doğu Avrupa devletlerinde çok küçük olan komünist partiler, sayılarının çok ötesinde bir üstünlüğe ve güce yükseltildiler ve her yerde totaliter kontrol elde etmeye çalışıyorlar.*” ifadelerini kullanan Churchill’e göre ABD ile Birleşik Krallık, bu totaliter tehlikeye karşı ortak bir tavır/eylemlilik içerisine girmedikçe sorunun evrensel barışı tehdit eder bir hale dönüşmesi an meselesidir (1946). Churchill’in konuşmasının, Soğuk Savaş tanımlayan ve hatta ona yön veren bir metin olarak elbette tartışılacak bir yanı yoktur. Ancak tarihsel oluş bir bütün olarak ele alındığında ne Sovyetlerin kendi hegemonya alanını genişletebilmek için Doğu Avrupa’da etkinlik sağlamaya çalışması ne de ABD-Birleşik Krallık ikilisinin bu karşı hegemonya hamlesini sınırlamak/durdurmak üzere ortak bir eylemlilik içerisine girmesi yeni bir durumdur. Hatta o kadar ki Churchill’in konuşmasına popülerlik kazandıran

demir perde yakıştırması bile yeni ve özgün bir şey değildir (Çuyev, 2022, s. 98).⁹ Hal böyle olunca Churchill'in konuşmasının da -tıpkı Truman'ın konuşması gibi- yeninin değil; malumun ilanı olduğunu söylemenin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Soğuk Savaş, ABD ile SSCB arasındaki antagonistik ayrışma/rekabet olarak anlandırıldığında; bu savaşı tarihsel oluş içerisinde karşılıklılandırıp gününü belli edecek resmi bir ilana ya da resmi ilanı ikame edecek bir lider mülakatına hiç ama hiç ihtiyaç yoktur. Keza Ekim Devrimiyle beraber Sovyetler Birliği bir antitez olarak varlık bulduğunda antagonizmanın kurulum şartı sağlanmış ve böylece Soğuk Savaş fiilen başlamıştır. Molotov'un "*Ne demek Soğuk Savaş? (...) Kapitalist rejimleri sıkıştırmak, işte bu Soğuk Savaşı.*" (Çuyev, 2022, s. 98) sözleri bu bağlamda oldukça önemlidir. Ancak bu ontolojik tamamlanmışlık haline rağmen ille de Soğuk Savaş tarihsel yazın içerisinde belli edecek bir başlangıç imine ihtiyaç varsa, SSCB lideri Stalin'in 24 Kasım 1927 tarihinde Amerikan işçi delegasyonuna verdiği mülakat bu bağlamda ziyadesiyle yeterli olacaktır. Delegasyondan gelen "*Komünizmin yaratmaya çabaladığı toplumun gelecekteki karakteristiği hakkında bilgi verebilir misiniz?*" sorusunu "*Uluslararası devrimin daha da gelişmesiyle beraber iki dünya merkezi oluşacaktır: Sosyalizme doğru yönelen tüm ülkeleri kendisine doğru çeken sosyalist merkez ve kapitalizme doğru yönelen tüm ülkeleri kendisine çeken kapitalist merkez*" (Tucker, 1959, s. 8) şeklinde cevaplandırılan Stalin, muhataplarının 20 yıl sonra söylediklerini (hatta bir kısmının etrafından dolaşarak söylememeye imtina ettiklerini) daha en baştan ifade ederek Soğuk Savaşın hem mahiyeti hem de akıbeti için son derece net ve kapsamlı bir projeksiyon oluşturmuştur.¹⁰ Stalin'in açıklamasındaki gelecek zaman kipi birçokları tarafından 1945 sonrasını işaret eden bir bağlam üzerine anlaşılrsa da ABD'nin 1917 yılından itibaren kapitalist ülkeleri sistematik bir biçimde SSCB karşıtlığı üzerine konsolide etmeye çalışması ve buna karşılık SSCB'nin de kendi hegemonya alanını genişletebileceği eylem etkinliği içerisinde olması; aynı süreç içerisinde ABD'nin, Bolşevik yönetimini ve gündemdeki hegemonya alanlarını hedef alan silahlı çatışmaları destekleyerek bir tür vekalet savaşı yürütmesi ve hatta bunu Hitler Almanya'sının doğuya doğru genişlemesini teşvik edecek kadar ileri götürmesi gibi pek çok tarihsel örnek, Stalin'in sözlerinin

⁹ Demir perde ifadesini, Sovyetler Birliğinin Doğu Avrupa üzerindeki hegemonik etkinliğini tanımlamak üzere kullanan ilk isim, Nazi Almanya'sının propaganda bakanlığını yapan Joseph Goebbels olmuştur. Goebbels, resmi yayın organları olan *Das Reich*'in Yalta Konferansı sonrası yayımlanan ilk sayısında yayınlanan makalesinde "*Sovyetler Birliği, Reich'in büyük bölümü de dahil olmak üzere Doğu ve Güneydoğu Avrupa'nın büyük bölümünü işgal edecektir. Sovyetler Birliği de dahil edildiğinde bu bölgenin önüne demir perde hemen inecektir.*" ifadelerini kullanmıştır (Feuerlicht, 1955, s. 187).

¹⁰ Stalin'in tasvirindeki Soğuk savaş olgusu tarihsel bütün için baz alındığında; devletlerin 1949 ve sonrasındaki kutup tercihlerinin, ana akımı oluşturan akademi ve medya çevrelerinin gündemde tuttukları güvenlik temasından bağımsız olarak, doğrudan doğruya ekonomi-politik temalı bir temele dayandığını söylemek yanlış olmaz. İddia ne kadar polemikçi ve hatta provokatif olsa da iddiayı somutlayacak argümanlar da bir o kadar keskin ve çarpıcıdır. En basitinden; Sovyetler Birliği tarafından en temel egemenlik haklarının ve toprak bütünlüğünün tehdit edildiğini öne süren Türkiye bile NATO'ya üyelik sürecini, askeri bağlamdan ziyade orta-uzun vade ekonomik çıkarları ile gerekçelemiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Türkiye'nin NATO üyeliğinin meclis onayına sunulduğu oturum içerisinde konuşmasında tam da bu minval üzerine; "*Arz ettiğim izahat gösteriyor ki Atlantik Andlaşması yalnız bir askeri müdafaa vasıtası değil çok geniş manada, maddi ve manevi yükselişi hedef tutan dayanışma ve işbirliği andlaşmasıdır.*" (1952, s. 314) sözlerini sarf etmiştir.

gelecek zamanlı bir pratikten ziyade; geniş zamanlı bir kuramsal öze çözümlü olduğunu gösterir. Gaddis'in II. Dünya Savaşı üzerine dile getirdiği “*Savaş, asıl üyeleri zaten birbirleri ile savaş halinde olan bir koalisyon tarafından kazanılmıştı.*” (2023, s. 16) sözleri, kuramsal düzlemdeki geniş zamanlılığın pratiğe çözümü anlamında oldukça kıymetlidir. Ki zaten dönemin ABD Başkanı Roosevelt de Joseph Davies’e hitaben “*Komünizmi kabul edemem, elbette siz de öyle. Ama köprüyü geçene kadar şeytanla bile el ele tutuşabilirim.*” (Bobbitt, 2014) sözlerini sarf ederken tam olarak bu tarihsel gerçekliği somutlamış; II. Dünya Savaşının bilhassa 1943 yılı sonrasına denk düşen kısmının SSCB ile aralarında süregitmekte olan antagonistik ayrışmaya verilmiş bir es olduğunu itiraf etmiştir.

2.2. Soğuk Savaş Sona Ererken

Soğuk Savaşın varoluşsal gerçekliğinin ve bu gerçeklik üzerine dolaylanan tarihsel pratiğin nükleer silah/savaş olgularından bağımsız olduğunu tanıtlama yolunda varılacak en önemli uğraklardan biri de hiç kuşkusuz Soğuk Savaşın final aşamasıdır. Keza bir şeyin sonu, başlangıçtan itibaren o şeyle beraber var olagelen her şeyi tarihsel değeri kadar kendi içerisinde taşır. Ne var ki tıpkı başlangıcı gibi Soğuk Savaşın sonu bağlamında da oluşsal gerçeklik ile akademi-medya çevrelerinin imgeledikleri arasında göz ardı edilemeyecek kadar kuvvetli bir uyuşmazlık hali bulunmaktadır. Yani görünen ile öz arasındaki korelasyon -alışlageldiği üzere- yine kaybolmuştur. Hal böyle olunca Soğuk Savaşın sonunun rasyonel bir çözümlenmeye konu olabilmesi için öncelikle, tarihsel bütün içerisindeki sonuçsal bağlamını yansıtacak şekilde yeniden anlamlandırılması gerekmektedir. Bu da ancak Soğuk Savaşın sonunu getiren tarihsel kırılmanın ne olduğunun çözümü ile mümkün olacaktır. Kimilerine göre Berlin Duvarının yıkılması (1989) Soğuk Savaşın sonu anlamına gelirken; gelişmeleri daha sistemik bir okuma üzerinden kavramaya çalışan kimilerine göre ise Gorbaçov’un uygulamaya koyduğu *glasnost* (şeffaflık) ve *perestroyka* (yeniden yapılanma) politikaları Soğuk Savaşın sonunu getirmiştir. Nedensel açıdan ele alındığında Soğuk Savaşa dair bu ve benzeri birçok final senaryosu, söz konusu bağlamı karşılayabilecek derinliği oluşturamasa da en azından tarihsel açıdan belirli bir tutarlılığa ve kendi ölçeğinde olumlanabilir bir karşılığa sahiptir. Dolayısıyla da sonul çözümlenme içerisinde mutlak suretle göz önünde tutulması gerekmektedir. Buna karşın tarihsel bütüne aykırı olup derinliği hiçbir yerinden yakalayamayan ve bu nedenle de kesin olarak dışlanması gereken ise final senaryosunu nükleer silahlara bağıtlı bir kompozisyon üzerinden anlamaya/anlatmaya çalışanlardır. ABD ve SSCB’nin 1987 yılında imzaladıkları Orta Menzilli Nükleer Güç Anlaşması (INF) kapsamında tüm nükleer ve karadan fırlatılan balistik ve orta menzilli *cruise* füzelerinin bertaraf edilmesi kararını Soğuk Savaşın sonu olarak ilan edenlerin (Kurban, 2022, s. 385) ya da Ronald Reagan’ın ortaya attığı - kamuoyunda Yıldız Savaşları Projesi olarak da bilinen- Stratejik Savunma Girişiminin (*Strategic Defence Initiative*) nükleer rekabet içerisinde ABD’ye mutlak bir üstünlük sağlayarak Soğuk Savaşın sonunu getirdiği referansına sığınanların gözden kaçırdıkları son derece kritik bir tarihsel gerçeklik bulunmaktadır. Gaddis’in de ifade ettiği gibi Soğuk

Savaş, SSCB'nin nükleer kapasitesi yerindeyken; hatta nükleer teknolojiye dair kimi alanlarda ABD'nin önünde olduğu bir evreden geçilirken sona ermişti (2023, s. 226). Dolayısıyla nükleer silahlar bağlamında kaydedilenler, Soğuk Savaş belirli bir noktaya getiren sebepler değil; Soğuk Savaşın geldiği noktayı dolaylayan sonuçlardır. Öte yandan; SSCB'nin nükleer kapasitesinden ayrıca iki neden daha Soğuk Savaşın sonu ile nükleer silahlar arasında kurulmaya çalışılan bağıntının olumlu olabilir bir tarihsel bağlam üzerine oturmasını engellemektedir. Birincisi, bu ve benzeri gelişmeleri Soğuk Savaşın sonu olarak görmek/göstermek son tahlilde anakronik bir bağlama dayanmaktadır. Keza bu tip referanslar, ancak Soğuk Savaşın bitmiş olması halinde (yani bugünün gerçekliği baz alındığında) kıymet kazanabilmektedir. Aksi halde Soğuk Savaş dönemi içerisinde ABD ile SSCB, 1987 yılından önce de nükleer silahların sınırlandırılması konusunda mutabakat sağlamış; fakat bu mutabakat Soğuk Savaşın sonunu getirmek yerine daha da hiddetli bir rekabetin oluşmasına zemin hazırlamıştır. İkinci olarak; Soğuk Savaşın sonunu nükleer silah olgusuna şartlamak, beraberinde “Soğuk Savaş sona erdiğinde SSCB nükleer rekabet bağlamında bir hezimete uğramamış olmasına rağmen niçin Soğuk Savaşın kaybedeni olup çökmüştür?” gibi bir sorunun da ayrıca yanıtlanması gereğini doğurur.

Bahsi geçen final senaryolarının sığılığına ve/veya sonucun sebebi olmaktan ziyade dolaylanmış bir yansımasına oluşuna ya da tümüyle gerçek dışılığına karşın Soğuk Savaşın sonunu getiren nedensel kırılmanın gerçekte ne olduğunu belli edecek olan, son derece basit bir yönelimle; Soğuk Savaşın özde ne olduğuna saklıdır. Buna göre; şayet Soğuk Savaş, ABD ile SSCB arasındaki ekonomi-politik temelli antagonistik bir hegemonya mücadelesi olarak anlamlıysa ve bu bağlamda başlangıcı da ekonomi-politik ayrışmanın ilan edilip antagonizmanın kurulduğu Ekim Devrimine kadar kök atıyorsa o halde Soğuk Savaşın sonu da ekonomi-politik ayrışmanın kaybolup antagonizmanın çözüldüğü ya da daha niş bir ifadeyle; karşı-hegemonyanın sönümlendiği bir noktaya dolaylıdır. Ancak hemen bu noktada yüksek bir önem atfıyla ifade etmek gerekir ki bu dolaylama, “SSCB Soğuk Savaşı kaybettiği için çökmüş değil; çöktüğü için Soğuk Savaşı kaybetmiştir.” gibi bileşik bir durumu basit kelime oyunları ile ayırıştırıp tekrar totolojik bir forma sokan basit bir mantık önermesinden çok daha derinlikli bir tarihsel arka planı soyutlamaktadır. Keza bu diyalektiksel çıkarsama, Soğuk Savaşın gereklerine ve gerçekliğine paralel olarak; dört tarihsel somutun kritiğinden sağaltılmış bir soyutlamadır. Kronolojik değil ama hiyerarşik bir önem sırasına göre dizgelendiğinde; bu dört tarihsel somutun oluşturacağı izleğin ilk uğrağı, hiç kuşkusuz; antagonizmayı dolaylayıp neredeyse bütün bir Soğuk Savaş döneminin siyasi pratiğini biçimlendiren hegemonya rekabeti üzerine olacaktır. Ana akım Soğuk Savaş kavrayışını oluşturan çevreler, hegemonya rekabetini ya da daha spesifik bir pencereden ele alındığında; SSCB'nin bir karşı hegemonya oluşturmaya çalıştığı hedef sahayı Doğu Avrupa olarak seçimler ve sonuçta Soğuk Savaşın final kısmı da dahil olmak üzere tüm anlatısını bu bölgede kaydedilen gelişmeler üzerine kurgular. II. Dünya Savaşının sonlarında müttefikler arasındaki en temel anlaşmazlık konularından birinin Doğu Avrupa üzerine olduğu, Brejnev Doktrini gibi son derece agresif bir politik konseptin temelinde Doğu Avrupa

üzerine odaklandığı ya da SSCB'nin parçalanmasının Polonya'dan başladığı gibi tarihi örnekler bu sav için olumlanabilir bir bağlam oluştursa da söz konusu kurgu, antagonizmanın tarihsel bütün içerisindeki karşılığını açıklamaya yeterli değildir. Keza tarih makarası antagonizmanın tevellüdü olan 1917 yılına geri sarıldığında, Bolşevik Devriminin evrensel bir iddiaya sahip olduğu; dolayısıyla da bahse konu hegemonya rekabetinin (bölgesel değil) dünyanın tamamını ilgi alanı saydığı gayet net bir biçimde görülmektedir. Hal böyle olunca Sovyetler Birliği'nin evrensel devrim iddiasından kopuşunun, Soğuk Savaşın sonuna neden olan ilk tarihsel kritiği karşıladığını söylemek yanlış olmayacaktır.¹¹ Çin'in Sovyet yönetimini, kapitalizm karşısında yumuşak kalıp evrensel sınıf mücadelesine ilgisiz davranmakla eleştirmesi (Hobsbawm, 2023, s. 326) bu bağlamda önemlidir.

Soğuk Savaşın sonunu -dünden bugüne kaydedilmiş bir kırılma olarak değil de tarihsel bütün içerisindeki nedensellik ilişkisine uygun bir bağlam üzerine çözümleyecek- ikinci kritik için, Sovyet yönetiminin devrim formülasyonundan saptığı bir başka husus olan devrimin sürekliliği meselesi öne çıkmaktadır. Ekim Devriminin önemli isimlerinden biri olan Troçki'nin, Lenin'den aldığı ilhamla sürekli vurguladığı ve son tahlilde canına mal olan "sürekli devrim" fikrinin Stalin ve Komünist Partinin diğer önde gelenleri tarafından ısrarla reddedilmesi, günün sonuna gelindiğinde; hegemonya rekabetinin kendisi şöyle dursun bu rekabeti sürdürecektir sistemin bile ayakta kalmasını olanaksız hale getirmiştir. Devrim yerine statükoyu önceleyen bu karşı çıkış, *nomenklatura* olarak adlandırılan elitist bir parti bürokrasisinin oluşmasına yol açmıştır (Harasymiw, 1969). Sosyalist imaj içerisinde oligarşik bir pratiğin oluşması olarak da okunabilecek bu tarihsel kritik bir yandan sistemin kendi varoluşsal gerçekliğinden kopup içten içe çürümeye yol açarken bir diğer yandan da tıpkı Fukuyama'nın eleştirisinde olduğu gibi Sovyetik bir insan tipinin gelişmesini (yani devrimin toplumsallaşmasını) engellemiştir (2011, s. 70). İşte siyasal ve toplumsal temeldeki bu çöküş, 1985 yılına gelindiğinde Komünist Partinin niçin teamülleri terk edip Mihail Gorbaçov gibi bir reformisti başa geçirdiğini ya da Boris Yeltsin gibi sistemin sorunlarını aşabilmek için sorunun kaynağı olarak görülen/gösterilen Komünist Partinin lağvedilmesi gerektiğini savunacak kadar ileri giden bir liderin nasıl başa geçebildiğini gerektirmektedir.

¹¹ Bu savın tarihsel pratik içerisinde somutlandığı an ise son derece ironik bir dönüşle; birçoklarının Soğuk Savaşın başlangıç dönemi içinde saydıkları 1949 yılına denk düşmektedir. Lenin, 1919 yılında kurulan Komünist Enternasyonal sırasında evrensel devrim formülasyonunu Berlin merkezli bir strateji üzerine kodlamış ve bu stratejiyi pratikte karşılıklılandırabilmek için Enternasyonalin dilini Almanca olarak belirlemişti (Degras, 1956). Buna göre sosyalist devrim çok kısa bir süre içerisinde Almanya'yı merkezi karargâh olarak tutacak ve ardından önce Avrupa'yı sonrasında ise -bu tarihsel anakanın verdiği ilhamla- tüm dünyayı kuşatacaktı. Lenin'in ortaya koyduğu evrensel devrim stratejisi ölçüsünde Berlin Ablukasının; yani bir anlamda sosyalizmin Berlin'e hâkim olma gayesinin başarısız olmasının ardından SSCB'nin antagonistik varoluşunun siyasal hükmünü kaybettiğini ve nihayet; Soğuk Savaşın o en derindeki tarihsel bağlamından saptığını söylemek yanlış olmayacaktır. Belki bu durum, yarattığı lider kültürünün kitleler üzerindeki bağlayıcılığı nedeniyle Stalin'in ölümüne (1953 yılına) kadar esnetilebilir; ancak bundan sonrası kesinlikle kabul edilemez. Zira bu tarihten sonra Moskova merkezli hareketten önemli kopuşlar olmuş (Hobsbawm, 2023, s. 604) ve Sovyet yönetimi, kendi hegemonya sahasını ancak silah zoruyla kontrol altında tutabilmiştir (Hobsbawm, 2023, s. 535).

Sosyalizmin toplumsallaşması önünde engel oluşturan ve dolayısıyla da tarihsel oluş içerisinde yoğun bir stres birikimine yol açıp Soğuk Savaşın sonunu hazırlayan bir diğer durum da Sovyet halkının içinde bulunduğu ekonomik koşullardır. Bolşevik rejim, verimsiz tarım metotlarıyla geçinmeye çalışan (ya da daha doğru bir deyişle; açlıkla mücadele eden) Rus köylüsünü, “beş yıllık kalkınma planları” sayesinde oldukça kısa süre içerisinde altyapısını kurduğu sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdam edip kentlileştirmeyi ve sonuçta daha yüksek bir refah düzeyine erişirmeyi başarmıştı (Lewin, 1976). Bolşevik rejiminin bu ekonomik başarısını bir örnek üzerine somutlamak gerekirse; gelişmiş dünyanın önemli bir kısmı ABD merkezli 1929 Büyük Buhranının etkileri altında kıvrılırken Sovyetler’in sanayi üretimi tam üç kat artmıştı ve dahası; bu ülkede işsizlik gibi bir sorun yoktu (Hobsbawm, 2023, s. 127). Ancak bir tür “Sovyet rüyası” olarak da nitelenebilecek bu refah tablosu, kısa bir zaman sonra bulanıklaşacak ve ardından da tamamen karacaktı. Tablo üzerindeki ilk bozucu etki, II. Dünya Savaşı sonucunda oluşmuştur. Toprakları Nazi Almanya’sının işgaline uğrayan, üretim tesislerinin ve kapasitesinin önemli bir kısmı bu işgal sırasında tahrip olan ve hatırı sayılır bir beşerî sermayeyi bu savaş sırasında kaybeden Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı sona erdiğinde; Gaddis’in ifadesinde geçtiği gibi belki de tarihin en pahalı zaferini satın almıştı (2023, s. 18). Bolşevik rejiminin savaş öncesi dönemde elde ettiği başarı dikkate alındığında; elbette bu enkaz kısa süre içerisinde kaldırılıp benzer bir ekonomi yönetimiyle eski kalkınma hızına yeniden erişilebilirdi. Nitekim öyle de olmuş; SSCB’nin II. Dünya Savaşı sonrasında yakaladığı kalkınma ivmesi, Kruşçev’i kısa süre içerisinde SSCB’nin ekonomik açıdan ABD’yi geçeceği kehanetinde bulunabilecek kadar cesaretlendirmişti (Hobsbawm, 2023, s. 95). Ne var ki ekonomideki sorun, Nazi Almanya’sının geride bıraktığı maddi tahribattan ibaret değildi. Hobsbawm gibi kimi araştırmacılar, son derece naif bir çıkışla; SSCB’nin, -silikon ve software temelli üretim sürecine geçememiş olmasını, ekonomik alandaki en temel (ve bozucu) yapısal sorunlardan biri olarak görmektedirler. Ancak durum bundan çok daha vahimdi. Nomenclaturanın toplumsal gerçeklikten kopuk yönetim anlayışı, adeta metastaz yapıp sosyo-ekonomik yapıyı da kanser etmişti. Özel mülkiyetin kaldırılmış olmasına rağmen parti elitleri bütün üretim süreci üzerinde buyurgan bir tavır takınarak adeta burjuva sınıfının yerini almış ve sonuçta Sovyetler Birliğinde bir tür devlet kapitalizmi uygulanır hale gelmişti (Cliff, 2000). Sovyet halkının ekonomik durumu görece iyi olsaydı belki bu sınıflaşma hadisesi bir miktar tolere edilebilirdi. Ancak yanlış tarım politikaları sonucu ortaya çıkan dışa bağımlılık yeterli beslenme sorununu doğuruyor ve üretim kapasitelerindeki sınırlılık (ya da daha doğru bir ifadeyle plansızlık) nedeniyle en temel tüketim malzemeleri bile büyük ölçüde karaborsadan temin edilebiliyordu (Fukuyama , 2011, s. 64-65). Bu şartlarda gayet açıktı ki Bolşevik rejimi, kendi halkına karşı ilkesel açıdan en temel vaadi olan ekonomik refahı sağlayamamıştı. Sovyet toplumu gibi alabildiğine heterojen bir demografiyi bir arada tutabilecek yegâne şey, devrimin vadettiği ekonomik refah iken bu cazibenin çok değil iki kuşak içerisinde karşılıksız kalması, SSCB’yi var eden tüm sosyal bağları anlamsız ve hükümsüz kılıyordu. Diğer taraftan; Moskova yönetimi nezdinde de durum pek farklı değildi. Bilhassa Doğu Avrupa

hem üretim hem de güvenlik bağlamında Moskova için artık bir yük halini almıştı. Bir başka deyişle; antagonizmayı dolaylayan hegemonya rekabetinin 1949 sonrasındaki odağı olan Doğu Avrupa, antagonizmayı temellendiren ekonomi-politik bağlamında tüm gerçekliğini-geçerliliğini yitirmişti. İktisadi alanı da içerseyen bir yeniden yapılanma hedefindeki perestroyka da bu tabloyu toparlayabilecek gibi değildi. Keza Sovyet ekonomisindeki üretim süreçleri bu kadar kısa vadede dönüştürülüp reaksiyon alınabilecek kadar esnek değildi. Bu şartlarda ortada amansız bir çelişki vardı ve bu çelişki, kesin bir çözümlenmeden/kopuştan başka bir çözümü kabul edemezdi ki zaten öyle de olmuştu.

Sonuç

Soğuk Savaşın miladı 1940'lı yılların ikinci yarısından seçildiğinde; ana akım Soğuk Savaş anlatısının nükleer silahları odağa koyan ve tüm illiyet örüntüsünü bu odak üzerine geliştiren yaklaşımı, eleştirisi ve/veya alternatifini mümkün olmayan bir tarih ölçeğine ulaşmış olur. Bu noktadan sonra Soğuk Savaşın tanımı gibi en temel ontolojik meselelerin bile hiçbir önemi kalmaz. Keza artık Soğuk Savaşın dolanacağı tarihsel pratik, kıyamet senaryolarının ana temasını oluşturan nükleer silahların/silahlanma programlarının tarihinin paralelidir. Ancak böylesi bir eşleşme gerek tarihsel pratik gerekse politik rasyonalite bağlamında onanması hiç de mümkün olmayan tutarsızlıklar barındırmaktadır. Nükleer silahların II. Dünya Savaşı yıllarındaki proje aşamalarından tarihteki tek istisnai kullanımına; Trinity patlamasını (yeni dünya düzeninin kurulumunda hiç kuşkusuz en kritik eşiklerden biri olan) Potsdam Konferansına denk getiren kusursuz zamanlamadan askeri gerekliliğin doğduğu hallerde bile tarafların nükleer silahları gündem dışında tutma çabalarına ve nihayet; silahsızlanma görüşmelerinin arka planında devam eden silahlanma gerçeğine varıncaya değin bu tarih dilimi içerisine dolanan her bir kırılma, nükleer silahların aslında karşılıklı güvensizlik ve/veya tehdit hallerinin ortaya çıkardığı askeri bir bağlama dolaylı olmadığını göstermiştir. Nükleer silahlar/silahlanma programları, başka bir rekabetin soyutlamasıdır ve hal böyle olunca da eleştirel/alternatif bir tarih okuması hem nükleer silahların/silahlanma programlarının tarihsel oluş içerisindeki gerçek yerini görebilmek hem de Soğuk Savaşın tarihsel bütün içerisindeki özsel gerçekliğini kavrayabilmek adına artık bir zorunluluktur. Soğuk Savaş, kapitalizm-komünizm antagonizmasının oluşturduğu çerçeve içerisine ABD ile SSCB arasındaki ekonomi-politik temelli hegemonya mücadelesi olarak anlamlandırıldığında bu iki zorunluluğun ikisi birden nihai çözümü sağlayacak bir temele ulaşma imkânı bulmuş olur.

Soğuk Savaşın ABD ile SSCB arasındaki antagonistik ayrışma olarak anlamlanması, başlangıcı gösterecek milat ibresini, Sovyetler Birliğinin varlık bulduğu 1917 Ekim Devrimine doğru çeker. Kabul etmek gerekir ki böylesi bir çıkış, eleştirel/alternatif bir tarih okuması için bile son derece iddialıdır; ancak ispatsız değildir. Zira 1917-1945 arası dönem, ana akım anlatının Soğuk Savaşa özgülediği her bir karakteristik unsurunu -tıpkı halleriyle- kendi içerisinde barındırmaktadır. Soğuk Savaşa özgülenmiş konsept

politikaların en bilineni olan çevreleme siyasetinin 1917'yi takip eden yıllarda karantina kuşağı olarak pratiğe koşulması; uluslararası politik belirleyiciliğin dolaylaması olarak Lenin'in enternasyonalizm savunusu ve karşı hamlesi Wilson prensipleri; Soğuk Savaşın en bariz tanı unsurlarından birisi olarak görülen/gösterilen diplomasinin pasifizasyonu meselesinin diplomasinin tümüyle askıya alınması olarak kendisini göstermesi; oldukça eski bir pratiğe sahip olmasına rağmen kullanım yoğunluğuna bağlı olarak kavramsallaştırması dahi 1960'lı yıllarda yapılan vekalet savaşlarının 1945 öncesinde sistemik bir araç olarak kullanılması ya da Soğuk Savaşın resmi ilanının olmadığı koşullarda resmi ilanı ikame eden birincil kaynakların çok daha agresiflerinin 1917-1945 arası dönemde kaydedilmiş olması açıkça göstermektedir ki Ekim Devrimini takip eden yıllar, adeta 1945 sonrasının ilk gösterimi gibidir. İki dönem arasındaki tek fark ise nükleer silahların varlığı meselesinden ibarettir. Nükleer silahların henüz proje aşamasında dahi olmadığı bir dönemin, nükleer silahların/silahlanma programlarının odağında ilerlemiş bir dönem ile aynı siyasal kalıplar ve pratik üzerine tecrübe edildiği tarihsel gerçeklik koşullarında nükleer silahların varoluşunun nedensel değil; sonuçsal bir yansıma olduğunu ilan etmek artık işten bile değildir.

Soğuk Savaş ABD ile SSCB arasındaki antagonistik hegemonya rekabeti olarak anlamlandırılan ve bu anlamlandırmaya paralel olarak nükleer silahların/silahlanma programlarının varoluşsal gerçeğini hegemonya rekabetinin politik alandaki sonuç yansıması olarak çözümleyen sav, kavramsal-tarihsel uğraklarında kendini olumlayan birçok dayanağa erişmiştir. Ancak Soğuk Savaşın -yüzyılın son çeyreğine denk düşen-final perdesi, hiç kuşkusuz; bu sav üzerindeki en esaslı tanıtlayıcı olmuştur. Keza 1917-1945 arası dönemden farklı olarak; dönemin pratik gerçekliğinde artık nükleer silahlar vardır ve nükleer silahlardan bağımsız bir Soğuk Savaş finali bu bağlamda büyük önem taşımaktadır. Soğuk Savaşın, SSCB'nin nükleer kapasitesinin gayet doygun olduğu bir dönemde sona ermiş olması, tanıtılma adına kritik eşliğin geçilmesini sağlarken SSCB'nin çöküşünün (nükleerin yanı sıra) tüm diğer dışsallardan bağımsız bir biçimde; "Bolşevik rejiminin antagonizmaya karakterini kazandıran evrensel devrim iddiasından kopuşu, nomenklatura girdabına kapılan parti yönetiminin -bilhassa hedef hegemonya sahası- üzerindeki etkinliğini/kontrolünü kaybetmesi, hegemonya rekabetini dolaylayan ekonomi-politiğin tüm taraflar için artık gerçek-dışı bir hal alması" gibi doğrudan doğruya hegemonya başlığına sıralı unsurlarla gerekçeli olması, tanıtılmayı kavramsal-tarihsel bütüne uygun bir noktaya tümeller. Bu bağlamda artık rahatlıkla ifade edilebileceği üzere Soğuk Savaş, tıpkı en başta Sovyetler'in varoluşuna paralel olarak varlık bulduğu gibi final perdesinde de Sovyetler'in varoluşsal gerçekliğini yitirmesi üzerine sona ermiştir. Antagonizmanın karşı tarafındaki ABD'nin Sovyetler'deki bu çözülmeyi (dolayısıyla da Soğuk Savaşın sonunu) önceden kestirememiş olması bir yandan Soğuk Savaşın sonunun Sovyetler'e içsel oluşuna dayanak sağlarken bir diğer yandan da Soğuk Savaşın gerçek bir kazanımı olup olmadığı sorusunu tartışmaya açar.

Kaynaklar

- Akay, G. G., & Nalçacı, E. (2019). Savaşın Hizmetinde Bilim: Manhattan Projesi. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 2(3), s. 208-218.
- Alperowitz, G. (1965). *Atomic Diplomacy: Hiroshima and Potsdam*. New York: Vintage Books .
- Ataöv, T. (1969). *Amerika, NATO ve Türkiye*. Ankara: Aydınlik Yayınevi.
- Ataöv, T. (1970). *Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu*. Ankara: Doğan Yayınevi.
- Beck, P. J. (1981). The Winter War in the International Context: Britain and the League of Nations' Role in the Russo-Finnish Dispute, 1939-1940. *Journal of Baltic Studies*, 12(1), s. 58-73.
- Belletto, S. (2007). Curbing Containment: Cold War Studies in the Twent-First Century. *Contemporary Literature*, 48(1), s. 150-164.
- Bobbit, P. (2014, 08 29). *Choose enemies carefully but be less picky about allies*. 11 15, 2024 tarihinde Financial Times: <https://www.ft.com/content/ad07797a-2ed9-11e4-afe4-00144feabdc0> adresinden alındı
- Browder, R. P. (1953). *The Origins of Soviet-American Diplomacy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Churchill, W. (1946, 3 5). *'Iron curtain' speech*. 11 25, 2024 tarihinde The National Archives: <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/cold-war-on-file/iron-curtain-speech/> adresinden alındı
- Churchill, W. S. (1985). *The Second World War Vol VI-Triumph and Tragedy*. New York: Mariner Books.
- Clausewitz, C. v. (2007). *On War*. (M. Howard, & P. Paret, Çev.) New York: Oxford University Press Inc.
- Cliff, T. (2000). *Rusya'da Devlet Kapitalizmi*. (T. Kaya, & A. Saffet, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Cox, M. (1989). The Cold War and Stalinism in the Age of Capitalist Decline. *Critique: Journal of Socialist Theory*, 17(1), s. 17-82.
- Çuyev, F. (2022). *Molotov Anlatıyor*. (A. Hacıhasanoğlu, & S. Kabasakal, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Degras, J. (Dü.). (1956). *The Communist International 1919-1943 Documents-Volume I: 1919-1922*. Oxford: Oxford University Press.
- Deutsch, K. W. (1964). External Involvement in Internal War. H. Eckstein içinde, *Internal War: Problems and Approaches* (s. 100-110). New York: Free Press.

- Durkheim, E. (2013). *İntihar*. (Z. İlkelen, Çev.) İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Eberle , H., & Uhl, M. (2010). *Hitler Kitabı*. (M. Tüzel, Çev.) İstanbul: NTV Yayınları.
- Evans, G., & Newnham, J. (1998). *Dictionary of International Relations*. London: Pengyin Books.
- Feuerlicht, I. (1955). A New Look at the Iron Curtain. *American Speech*, 30(3), s. 186-189.
- Foglesong, D. S. (1995). *America's Secret War Against Bolshevism: U.S. Intervention in the Russian Civil War, 1917-1920*. North Carolina: The University of North Carolina Press.
- Fukuyama , F. (2011). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (Z. Dicleli, Çev.) İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Fukuyama, F. (2006). *Neo-Conların Sonu*. (H. Kaya, Çev.) İstanbul: Profil Yayınları.
- Gaddis, J. L. (1987). *The Long Peace-Inquiries Into the History of the Cold War*. New York: Oxford University Press.
- Gaddis, J. L. (2023). *Soğuk Savaş*. (D. Cenkçiler, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gerger, H. (1980). *Soğuk Savaş'tan Yumuşama'ya*. Ankara: Işık Yayıncılık.
- Glass, A. (2010, 4 16). *Bernard Baruch coins term 'Cold War', April 16, 1947*. 11 5, 2024 tarihinde Politico: <https://www.politico.com/story/2010/04/bernard-baruch-coins-term-cold-war-april-16-1947-035862> adresinden alındı
- Goldstein, P. (2000). Orwell as a (Neo) conservative: The Reception of 1984. *The Journal of the Midwest Modern Language Association*, 33(1), s. 44-57.
- Gönenç, G. (2008). *Hep Aranızda Olacağım-Frederic Joliot-Curie'nin Yaşamöyküsü*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Grunden, W. E., Walker, M., & Yamazaki, M. (2005). Wartime Nuclear Weapons research in Germany and Japan. *Osiris*, 20(1), s. 107-130.
- Halliday, F. (1985). *Yeni Soğuk Savaş*. (İ. Özünlü, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- Ham, P. v. (1992). *Western Doctrines on East-West Trade*. London: MacMillan.
- Harasymiw, B. (1969). Nomenclature: The Soviet Communist Party's Leadership Recruitment System. *Canadian Journal of Political Science*, 2(4), s. 493-512.
- Herz, J. H. (1950). Idealist Internationalism and teh Security Dilemma. *World Politics*, 2(2), s. 157-180.
- Hitler, A. (2008). *Kavgam-İkinci Kitap*. (O. Tuncay, Çev.) İstanbul: Nokta Kitap.

- Hobsbawm, E. (2023). *Kısa 20. Yüzyıl*. (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Everest Yayınları.
- Horowitz, D. (1965). *The Free World Colossus: A critique of American foreign policy in the cold war*. New York: Hill and Wang.
- Houghton, V. (2019). *The Nuclear Spies: America's Atomic Intelligence Operation against Hitler and Stalin*. New York: Cornell University Press.
- Kawai, K. (1950). Mokusatsu, Japan's Response to the Potsdam Declaration. *Pacific Historical Review*, 19(4), s. 409-414.
- Kennan, G. F. (2024, 11 11). *The Long Telegram [original], from George Kennan in Moscow to the Secretary of State, February 22, 1946*. National Security Archive: <https://nsarchive.gwu.edu/document/21042-long-telegram-original> adresinden alındı
- Köprülü, F. (1952, 11 18). *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, 13.
- Kurban, V. (2022). *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Tarihi*. Yeditepe Yayınevi: İstanbul.
- Küçük , Y. (2010). *Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Çözülüşü*. İstanbul: Mızrak Yayınları.
- Lafeber, W. (2002). *America, Russia and the Cold War, 1945-2000*. New York: McGraw-Hill Companies, Inc.
- Lewin, M. (1976). Society and the Stalinist state in the period of the five year plans. *Social History*, 1(2), s. 139-175.
- Loveman, C. (2002). Assessing the phenomenon of proxy intervention. *Conflict, Security & Development*, 2(3), s. 29-48.
- Marshall, A. (2016). From civil war to proxy war: past history and current dilemmas. *Small Wars & Insurgencies*, 27(2).
- Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası Politika Cilt I*. (B. Oran, & Ü. Oskay, Çev.) Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Orwell, G. (1945, Ekim 19). You and the Atom Bomb. *Tribune*.
- Pfaff, C. A. (2017). Proxy War Ethics. *Journal of National Security Law&Policy*, 9(2), s. 305-353.
- Rapkin, D. P., Thompson, W. R., & Christopherson, J. A. (1979). Bipolarity and Bipolarization in the Cold War Era: Conceptualization, Measurement, and Validation. *Journal of Conflict Resolution*, 23(2), s. 261-295.
- Rosenberg, D. A. (1979). American Atomic Strategy and the Hydrogen Bomb Decision. *The Journal of American History*, 66(1), s. 62-87.

- Sheldon, J. M. (1996). Nuclear Weapons and the Laws of War: Does Customary International Law Prohibit the use of Nuclear Weapons in all Circumstances? *Fordham International Law Journal*, 20(1), s. 180-262.
- Stone, O., & Kuznick, P. (2015). *ABD'nin Gizli Tarihi*. (T. Çolak , Çev.) İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Tanilli, S. (2019). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası-VI. Cilt-20. Yüzyıl: Yeni Bir Dünyanın Aranışında*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Truman, H. S. (1965). *Memoirs*. New York: Signet Book.
- Truman, H. S. (2024, 11 24). *Address of the President to Congress, Recommending Assitance to Greece and Turkey, March 12, 1947*. Harry S. Truman Library&Museum: <https://www.trumanlibrary.gov/library/research-files/address-president-congress-recommending-assistance-greece-and-turkey> adresinden alındı
- Truman, H. S. (2024, 11 05). *Radio Report of the American People on the Potsdam Conference*. [presidency.ucsb.edu: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/radio-report-the-american-people-the-potsdam-conference](https://www.presidency.ucsb.edu/documents/radio-report-the-american-people-the-potsdam-conference) adresinden alındı
- Tucker, R. C. (1959). Russia, the West, and World Order. *World Politics*, 12(1), s. 1-23.
- Tzu, S. (2011). *Savaş Sanatı*. (İ. Şener, Çev.) İstanbul: Mitra Yayınları.
- Waltz, K. N. (1981). The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better. *Adelphi Papers*, 21(171), s. 1-32.
- Wilson, J. H. (1971). American Business and the Recognition of the Soviet Union. *Social Science Quarterly*, 52(2), s. 349-368.
- X. (1947). The Sources of Soviet Conduct. *Foreign Affairs*, 25(4), s. 566-582.